

ప్రీ

మ దా ల సా నా ట క ము.

ఇది

బళ్ళారిలో పకీలుగానుండి

శ్రీ. శే. బహ్మశ్రీ॥ కోలాచలం శ్రీనివాసరావుగారిచే

రచియింపఁబడినది.

వారిజ్యేష్ఠపుత్రుఁడగు కె. శత్రుఘ్నరావుచేఁ

బ్రకటింపఁబడియె.

రెండవకూర్పు.

బళ్ళారి.

ఆంధ్రముద్రాక్షుగశాలయందు

ము ద్రి త ము.

1926.

Registered Copy--Right.

ఆర్యులారా!

ఇంతకుమున్ను నాచే రచియింపబడిన “ సునందనీ - సుఖమంజరీ ” నాటకంబులు గ్రేవలనూతనంబుగానుండుటచే మదీయాస్తులొకరు పౌరాణికకథ నొకటి నాటకరూపకంబుగాఁ జేయుమని నాకుహితముపదేశించిరి. పురాణస్థమై, సారస్యముచేఁ జెన్నొంది, హితవీరిబోధకమై, యిదివఱకు నాటకంబుగా నెవరు రచింపని కథ యెన్నియని యాలోచింప, మార్కాండేయ పురాణంబులోని మదాలసా చరిత్రయొకటి సరియయినదని నాకుందోఁచెను.

ఈకథ వెంచినట్లెల్లను బెరుగునట్టిది. పురాణాంధముగానుండు కొంత భాగంబునే సంక్షేపించితి. కొంతభాగంబు నెక్కువగాఁజేర్చితి. ఈ మార్పులనుండి ముఖ్యమగు కథకు నెట్టిలోపంబు లేదుగాన నివి నాటక గ్రంథకర్తల స్వాతంత్ర్యము లోనివిగాఁగెంది యటుగావించితి. సంక్షేపించుటకుఁ గారణంబు ప్రదర్శించు కాలంబు హెచ్చుననుభీతి. హెచ్చించుటకుఁ గారణంబు తగ్గించినకథ పాండుట.

ఇటుని విన్నవించు నుజ్జనవిధేయుఁడు,
కోలాచలం శ్రీనివాసరావు.

ఈ నాటకమునందలి ముఖ్యపాత్రములు.

పు రు షు లు.

శత్రుజిత్తు:—కువలయాశ్వ నితండ్రి
కువలయాశ్వఁడు:—ముతువ్యజండుని మఱియొకపేరు:—శత్రుజిత్తు పుత్రుఁడు
గాలవుఁడు:—మహాముషి
అశ్వతరుఁడు:—నాగ రాజు
దేవలుఁడు } అశ్వతరుని కొమారులు
నాగలుఁడు } కువలయాశ్వని మిత్రులు
పాతాళకేతుఁడు:—రాక్షసాధిపుఁడు
తాళకేతుఁడు:—పాతాళకేతుని తమ్ముఁడు
ప్రలంబుఁడు:—పాతాళకేతుని మంత్రి.

శ్రీ పా త్ర ము లు.

మదాలస:—విశ్వావసుండను గంధర్వరాజుకూతురు. కువలయాశ్వని భార్య.
మనోరమ } మదాలస చెలికత్తెలు
కనకాంగి }
కుండల:—మోగిని - పాతాళలోకంబున మదాలసను బోషించిన మహాను
రాలు.

శ్రీరామాయనమః.

కృతికర్త సేయుచేవతాప్రార్థన.

శా. శ్రీరంజిల్లంగగాధిజాధ్వరము నిర్విఘ్నంబుగావించి, శ్రీ
గౌరీకాంతుశరాసంబుఁబొడిగాఖండించి, సంప్రీతిచే
శ్రీరామావరదూపభూసతిసుతఁ సీతాసతియైన్న సు
స్మేరాంకూరముఖారవిందుఁగొలుతుఁ శ్రీరాము సద్భక్తితోఁ.

ఉ. ఆతతభక్తియుక్తి, పృషదశ్వతమాభవ సేవితాంఘ్రికం
జాతకుఁ, బ్రత్నరఞ్చచయసంగత భాసురభూరిభూషణ
స్వీతకు, ధాతృభూతపఞ్చప్రవరస్తుత పూతసద్గుణ
వ్రాతకు, లోకమాతకు, ధరాసుతసీతకు, జోతసేసెదఁ.

ఉ. శ్రీశ, గిరిశ, వాసుకి, కుశేశయజన్మ, రసా, రవీందువా
రాశి, శ్రుతు, ల్వైసన్మరికరంబులుగాఁ ద్రిపురాసురావళిఁ
నాశమెసంగఁజేసి సురనాథులకెల్ల సుఖంబులిచ్చుభూ
తేకుఁడుప్రోచు గావుతఁ యహీన సుఖంబులనిచ్చి మవిల్లఁ.

కం. పర్యతరాజకుమారిఁ
శర్వార్థశరీరిణి; నిన్దాచరహంత్రీ
గీర్వాణీమస్తమణిఁ
శర్వాణి; స్థలఁతునీలజలధరవేణిఁ.

కం. నలుమొగములదొరఁగొలుతుఁ
బలిరిపుముఖసకలదివిజవందితచరణుఁ
జలజాసను, సకలాగమ
నిలయుఁ, గలహంసగమను, నిశ్చలభక్తిఁ.

కం. వాణి, నలివేణి, నజ్జజ
రాణి, స్వీతాజితైణి, రక్షితభక్త
శ్రేణి,న్నవకిసలయనిభ
పాణి,స్థలఁచెదను, కీరవాణి, న్మదిలోఁ.

కం. కరివదనునిమదించలఁచెద
శరణాగతరక్షైకసాహసుఁ, గరుణా
వరుణాలయు, గిరితనయా
వరనందను, సంతరాయభయపరిహారుఁ.

తే.గీ. వ్యాసవత్సీకభవకాళిదాసదండి
బాణభవభూతికాదిగీర్వాణకవులఁ
బ్రస్తుతించుచున్నయప్రభృతులైన
యాంధ్రకవులకు పంధనమాచరింతు.

మ దా ల సా నా ట క ము.

—o—

ప్ర థ మా ం క ము - ప్ర థ మ ర ం గ ము.

నా ం ది.

సూత్రధారుడు.

శా. శ్రీరామామరసింధుస్వీకృతతను శ్రీమించిసానందుడై
 “కారుణ్యంబునిధీ” యనన్దరికిమోక్షంబిచ్చె; భక్తావనా
 ధారుండల్లమదాలస న్దితిజాబాధల్బాపిరక్షించె; స
 ర్వారాధ్యుడైపడఁడతఁ డీయుతయశంబారోగ్యమునాస్కరిం.

ఆ ను బ ం ధ ము 1.

నటి:— ఆర్యపుత్రా! ఇపుడేదైవంబును నీవునులించినది?

సూత్ర:— నటీ ఏమి! ఆటమటలాడెదవు! ప్రపంచముననుండు దైవంబొకఁడేగదా ?

నటి:— ఆర్యపుత్రా ! దైవంబొకఁడైన నిన్నిపురాణంబులే ?

సూత్ర:— అందులకుఁ బాండిత్యఫలమే కారణము. హరిహరులొకరుగాని యిరువురుగారు. భిన్న
 రూపంబులుదాల్చి వేఱువేఱు నామంబులొంది సమష్టి నొకరయ్యెయ్యందురు.

నటి:— ఆర్యపుత్రా! నీవిదిచెలువకముందెంతతెలిసియుండెనో యిపుడంతయు వేఁడెలిసితి. కించిత్తయిన
 హెచ్చులేదు.

సూత్ర:— నటీ! తెలిపెదనినుము. నీవిపుడు నన్నేమనిపిలెచెదవు ?

నటి:— “ఆర్యపుత్ర” యనిపిలెచెదను;

సూత్ర:— జనులిపుడు నన్నేమనిపిలెచెదరు ?

నటి:— సూత్రధారుడని పిలెచెదరు !

సూత్ర:— ఈ వేషముమాటినవీదప యేమనిపిలెచెదవు ?

నటి:— “భర్త” “వీరుండీ” యని పిలెచెదను !

సూత్ర:— నాకొమాళ్ళు నన్నేమనిపిలెచెదరు ?

నటి:— “నాయనా” యనిపిలెచెదరు ?

సూత్ర:— నాతలిదండ్రులు నన్నేమనిపిలెచెదరు ?

నటి:— ఇతవలదు వలదు. తెలిసెను. అర్థమాయెను. ఒకనికే యెన్నిపేర్లయిన నుండవచ్చును
 మంచిది గజమునకు మోక్షంబిచ్చిన దైవంబని నుతింపితిని నిజము హరిహరులిరువురు గజమునకు
 మోక్షంబిచ్చినారు. దిలికానిబాధసుంపి మదాలసనఁ గాపాడినదైవంబని పొగడితివే !
 ఇదియొచ్చటికథ?

నాత్ర:— మార్కండేయ పురాణములోనిది.

బి:— అదివాటక గూఢమునఁ జేసినవారెవరు ?

నాత్ర:— ఇదిపరలోకమునందు “ సుఖమున ” యనునాటకములు నేరినకవి.

బి:— ఈకథనాటకరూపమున నిద్రవలన నెదరుచున్నట్లు లేదు, గాననీనభాసమల యెరుటనీదినం బున నాకథనాటకముచిదియు నాయుదోచెను. నీయభిప్రాయంబేమి?

నాత్ర:— ఆనాటకమునఁ బ్రదర్శింపనున్నట్లుండై నేనిప్రధానచరిత్రనుం విలివికొనివచ్చితి.

బి:— ఆశ్చర్యత! అటులయినచో నాలస్యందేల?

అ ను బంధము 2.

నాత్ర:— నట! మఱియుకతూ దానవారిని నులించి సభాసమలకు మొక్కి కథనువారంభింతుము.

(లోనుండివచ్చి)

సమస్తలోకసృష్టిస్థితి సమకాలములకుఁ గర్తవైశగచ్ఛర్తవై సేనుడఁబానవారి” యని ప్రల్ల దంబులాడువాడెవ్వఁడు? ప్రాణాపేక్ష నుపేక్షించెఁగాఁబోలు. వానిగుండెఁజీల్చెద.

బి:— (భీతిచేగడఁగడవడఁతుడు) నాథా! గుండెఁజీల్చెదననుదురుక్తులాడుదు నెవ్వఁడోవచ్చెడు శబ్దంబు వినినయ్యె; భయమయ్యెడు.

నాత్ర:— నట! ఇటురమ్ము వెళ్ళుదము. వాఁడు పాతాళకేతుడను రాక్షసుఁడు. వాఁడనినంతటి కార్యంబు నేయనోచువాఁడు.

(నిష్క్రమింపఁడు)

(పాతాళకేతుఁడు బ్రవేశించును)

అ ను బంధము 3.

పాతా:— (నలుదిక్కులంజూచితలయూచి) ఎవ్వఁడో మానవాధముండు మదాంధుండై మాటలాడి, ముగ్ధరక్షుభితాంబుధివ్వని నిరాకరించుమామక. వాఁజ్ఞిస్సాణస్వానంబు వినిశీఘ్రబుద్ధిఫలా యనమ్మను లోకోక్తి ననుసరించి కాండిక్షఁడయ్యెఁగాఁబోలు, పరోక్షంబునబెప్పుల ప్రత్యక్షంబున బక్తనక్తముచునానుడి యిట్టిపదయందుగదా యన్వయించు. ఇట్టివాటగాన నేలోకంబువారు నా బారికిందట్టి కొనియున్నవారు. నాపరాక్రమంబున్ననీ!

సీ. సర్వలోకంబులు సమయించునోయని

జడఁడగుమృడఁడు దాజడియు నెపుడు

శతవృద్ధు; సృష్టికిశక్తిచాలవటంచు

దప్పించుఁబనియని ధాతవెఱచు

రక్షించు నెడవీడు పక్షపాతియటంచు

శీఘ్రించుననిభీతిఁ జెందుకౌరి

బుడఁడొకడొకమూల నొదిగిదిగ్వరు లెల్లఁ

గనుసన్నఁబనులన్ని వినుచుమనిరి

భళి రెపాతాళకేతుని బలమనిప్పుఁ
జావునకు సిద్ధచడియున్న జీవ్వికైస
గుండెర్పులును; బ్రతికినయుండవలచే
భూరిబలవిక్రమంబులు భువినియులు.

భళి! బ్రతుకనినటులుండవలదా? కాదు కాదు పొరబడితి; ప్రతాపాటోపంబెం
యుండిననేమి? అదిమాంగల్యంబులేని వివాహంబుగదా; ప్రతాపంబునకు నుత్సాహం
మాంగల్యంబు; ఉత్సాహంబే సర్వభూతాపేక్షణీయంబు. ఉత్సాహంబునకు నిషేవం
చంచలాత్మల కడుగాకటాక్షంబు; వేయే? ఉత్సాహంబునకాహ్వాన మంత్రంబేస్త్రీరత్నంబు
అతిప్రయత్నంబున నవరత్నంబులు సాధ్యంబులగు. స్త్రీరత్నంబుట్టిడియా? అనితరుషుని పూర్తి
జననాకలిత కర్మఫలస్వరూపంబు; ఓమి వెడగుమాబలాడుచున్నాడను? సరి సరి వెట్టితీరె
తోకలితలఁజుట్టుచున్నట్లు కర్మచ వేన్నాడిమున్నాడి చెబుదాడు నే నేకర్మకు ఫలంబారోపించెద
స్మరావశ్యమండైతిని కాఁబోలు. ఇంకసర్వప్రయత్నంబులఁ గర్మయను నామంబే నశయింపఁ
జేసి భువనైకమోహినియగు నొకమానినీ రత్నంబుసాధించెద. అర్థంబు లేనిబ్రతుకువ్యర్థ
బ్రతుకలు మానినీమణి లేనిమనికి కాటికాని యునికియని నాకుండొచ్చెద.

చ. ప్రణమిత సర్వలోకజన పాలకుడైనను నేమి; సంపదా
ద్యనితర భోగ్యవస్తునివహించితుండైనను నేమి; మంగళా
ద్యనుభవయోగ్యమైనవయావనముండిననేమి; యక్కటా
జననుత చారురూపయగు జవ్వని దారగలేనిజన్మమున్,

నిజము, నిజము. జన్మమువ్యర్థము (అనుచుయోచించును)
(ప్రబంబుని ప్రవేశము)

ప్రబం:— దాసవాగ్ర చక్రవర్తి! విసమిత సమస్తదిక్పాలకమణి గణాధ్యక్షితులకిది కిరీటఘట్టన సంచాత
కిణాంక విరాజితంబులగు తావకచరణకంజాతంబులకుఁ బ్రణమిల్లెద.

పాతా:— ప్రబంతా! మోదమందితి. మంత్రీ! రక్షింతులందఱు సురక్షితంబుగఁ దమపనులందు
జాగరూకత గలిగియున్నవారా?

ప్రబం:— సురాంతకా! ప్రాణాపేక్షగలవారలు భవత్కార్యోపేక్ష నేయుదురా? తావక సేవక
కృత్యంబులు గొన్నివిన్నివించికొనియెద. వినుము.

సీ. దేవాయతసముల హేవాకముగఁగూల్చి
దావాన్నిబారికిఁ దార్చెనొకఁడు

నిజవాసములనుండు ద్విజులనెల్లరఁబట్టి
ద్విజహీనులుగఁజేసి తెచ్చెనొకఁడు

కుదురుగామదినిల్పు ముదితాపనులనోట

మదిరాసవముఁబోసి మాన్యుఁడొకఁడు

పతిహితవ్రతలగు సత్తులను జెఱచట్టి
మితలేని హింసలమెలపె నుకఁడు

గీ. సురుఁడొకండుగగ సచరుఁడుగాఁజనుచున్న
గనలియసురుఁడొకఁడు గాలఁదన్నఁ
బుడమిపైఁనఁబడి యెమిడకుచు వాఁడహఁ
భటులచేటులబలము బలుకనగునె.

పాతా:— ప్రలంబా! మెచ్చితి మెచ్చితి; ఇదిగదా యన్నతృక్కుల సత్కార్యంబు. మంత్రి! ప్రాజ్య
సాప్రాజ్యమునం దేకొఱంత యెక్కాలంబున నెఱ్ఱంగిని రావనుటకు సందియంబులేదు.
అయిన నదియనుభవించుటకు మనోహ్లాదంబుండవలయునుగదా!

ప్రలం:— దాననేకా! భవవ్యాఘ్రంబులి విచిత్రంబుగానున్నది. చింతనువంతలఁ గెడపెడు దమయాహ్లా
దంబునకు నేఁడే యంతరాయంబుగలిగె?

పాతా:— ప్రలంబా! హితమంత్రివి నీవుగాన నీకుంపి మఱిగిడునది నా కెద్దియునులేదు. సుదతిలేని
సుఖంబు రిత్తయని నాకుందోఁచెను. మైఁగా.

కం. విచ్చలవిడివిహరించి
వచ్చు నెటుయశంబు? దానివలదన, స్వకులం
బచ్చువడనిలచు నెటు? లిది
యచ్చదలఁపవలదె! చింతకిది గతమునుమీ.

అ ను బ ం ధ ము 4.

ప్రలం:— హా హా! ఇదిగదా కాకతాళవ్యాధయంబు; నేనే యిప్రధోక యుచలతంబు వినిపించ నుద్య
క్తుండనై యుగిటి.

పాతా:— మంత్రి! అదియేమి?

ప్రలం:— రాక్షసాధిపా! విశ్వావసుండకు వానికూఁతరు మదాలసయను మదగజయానను నేనీదిసం
బునఁజూచితి. అపిత్రిలోకసుండరి. నీకుండగిన కందరదనయని దలంచితి.

కం. నవనీతకోమలాంగిని
నవనీరజపత్రలోచననుసహివేణిక
నవనమొనరింపఁగా, దా
నవనాయకవళమెనాగనాధునికై నన్.

అ ను బ ం ధ ము 5.

పాతా:— ప్రలంబా! హర్షించితి. నేనెఱుఁగెదెచ్చెద. యానీరజాక్షిఁదెచ్చెద. వివాహోచిత సన్నాహం
బుమర్చి పాతాళలోకంబుననుండు మనమందిరంబుననుండుము. నేఁ బోయివచ్చెద.

అ ను బ ం ధ ము 6.

(నిష్క్రమింతురు)

ద్వి తీ య ర ం గ ము.

మదాలస - మనోరమ - సప్తకాంక్షి.

అ ను బ ం ధ ము 7.

మనో:— మదాలసా! చూచితే ఈ సవయోధవనోచయ విరాజితవసుత కృపాచలీకనంబున నీయుద్భావనవన రమాసౌభాగ్య మహాభోగంబెంత రమణీయంబైనది.

కన:— అగు నే నభీ! కేవలవరకరుణాకటాక్షప్రాప్తిని వనరమ పుష్పవతియయ్యె; పాణిగ్రహణంబున ఫలించుననితోచెను.

మదా:— చెలులారా! మీ దినోదాలాపంబులఁ జట్రాతిగొనునకు లలితామోదంబు గలిగె. ఇంకనాకు మనోమోదంబొద వెనకుటకు నందియందేమి? చూచితేనేమీ సఖులారా! ఈ మలయమారు తము కుసుమరసవాఙ్మహిమినిగి పూర్వశస్త్రపుణ్యవశంబున వెలువడి, శక్తిచెడి, వడివీడి, తిన్నఁగా నడుచుచున్నది. గంధవహుల గర్వభంగంబెల్లరుకు నానందంబుగదా? చెలులారా! ఈ భూరుహమూలంబు చలువలకాలవాలంబుగనున్నది. చూచితే.

మనో:— నీ, కొమ గారుదుమచారుసుమమారుతముదారు
తమిమీఱు శ్రమదీఱు తరుణీయిచట

కన:— బృందారకానంద మందారకుందార
విందాదినుమబృందమిందుగనవె

మనో:— రంగారుబంగారుసింగారముంకేరు
పొంగారునలుసారంగనయన

కన:— ఘనసారవనసారఘనవీచికాసార
సారకాసారసారంబునరసి

మనో:— గీ, సాలసురసాలబాలకసాలజాల
తరులతాళోభితాధికతరముతన్వి

కన:— శుకపికార్భకవాక్కుధానుఖకరమ్ము
సమ్మదమ్మునఁగను గొమ్ము సతివనమ్ము.

మదా:— సఖులారా! ఈ చిగురువొంపములజిగికాంతి యెంతవంతగానున్నదే?

మనో:— నీ, కిసలయమ్ములుమారునసిచయమ్ములువాని
దెసకుఁబోవలదమ్ముబిసరుహాక్షి

కన:— తమ్ములకయికయిదమ్ము లేటికిసాచె
దమ్మరుతూణజాతమ్ములవియు

మనో:— అలరుచునలరులనంట కేయలివేసి
యలికులమ్ములు చాలనులియునచట
కన:— శుకవాణిసీరదాంశుకములదాపవే
శుకములుచవి నూటజాతిమజ్జాపు

మదా:—గీ. చాలె; వెలిమాటమూటలచాలు, మేలే
పిల్లికిజ్వరంబు పచ్చెడి కల్లిలిటుల
పలుకువారికిఁ బిచ్చెనఁబలుకువి నెడి
వారువెఱులె; యయ్యారెవనితలార.

జెలులారా! మీ వెఱ్ఱివలుకులుచాలు, చాలు, వినఁజాలను. ఈదిక్కడూడుడి.

గీ. లతలు పెనఁగొనెఁగంటివే లలనయిచట
కన:— వనితయుయ్యెలలూఁగఁగవలదె మనకు
మనో:— చానతటి మీఱుపుప్పొపచయమునకును
మదా:— పోదమట్టులైననిటురండుపోలెనలార.

(అనుచు వేటొకదిక్కునం బోవుట.)

(పాతాళకేతుఁడు బ్రవేశించి)

(స్వగతము) ఇదిగదా సౌందర్యము. యోరా! ఆకులుకులాపి తిలకంజేలయ్యసేయును.

గీ. నిండు చందురుఁడేకారిసీరజాస్య
మొగముజూచినదృష్టోమమగునోయనుచు
మృగమదమురక్షగానిడ్డపగిదిదోచు
నలికఫలకంబునందున్నతిలకకలిక.

ఈ నాకీమణిని చారగఁ జేయువానిదిగదా జన్మము.

సీ. తొగతేనిఁబగఁబూనివగలూనఁగాఁజేయు
జిగిబిగినగుమోము సొగసుదాని
మగరాలనిగనిగల్గుఁజాలనఁగఁజాలు
జిగిగ్రాలుపలు చాలువగలదాని
బోలపుముకురముల్పోలికచాలను
లాలితమ్మదుక పోలములదాని
వాల్మీలుగేల్నేయఁజాల్వారుగనుగవ
డాలుమేల్సొబగులఁగ్రాలుదాని

గీ. బలుకుఁబలుకుకుఁదేనియలొలుకుదాని
నింపుడులకింపుప్రాయంపు సొంపుదాని

జేయుబట్టి నసిరులుబ్బుఁ జేయు దాని
గనియుఁగలయని యునికియుఁ జను నెయవని.

ఈలలననభీలలామలంకాడి లీలాకేళిలో మగ్గురాలయినది. దీనింబట్టి యెలలనువిడచి
నయవినయంబులు నెఱపిరీసుకొనిపోయెద.

(అనుచుగంభీరభవినేయుట.)

కనః— మదాలసా! ఈ చిక్కననుడిగాలి పీచినట్టు దుమ్ముచేగుడున్నది.

మనో— అవియేమే! భయంకరమగు భవనియగుచున్నది.

మదా— సఖులారా! విహ్వలముగ నాయొకలువదళకసాగె.

(పాతాళ కేతుడువచ్చి మదాలసనుఁ బట్టఁబోవుట.)

పాతా—ఉ. చిక్కితి వెందుబోవనగు సిగ్గరి? బేలతనంబుమానవే
రక్కననాఘుడేననంగ రాదు సమస్తజగంబులన్నియున్
జిక్కిఁచుచున్నవలంబుగను సింధురయానరొదీనినమ్మవే
చిక్కెరబొమ్మనాసతిగనర్పసుఖంబులనన్నుఁబోవవే.

మదా. ఉ. దానవనాయకావలదు; ధన్యముగాదు; విచారహీనుడై
మానినినిట్లుబట్టుటచిహానుషమే; కడుమాన్యమే? కటా;
మానవకన్యయేనుమఱిమానవభక్షకుడేవు; బూనదెం
దేనివిదాలమూషికలకెక్కటిపొందు; విరుద్ధమారయన్.

అనుకవరా! బట్టి విరుద్ధస్వభులంబూని యిహపరసూరుడవుగాక యుండుము. నన్ను
విమ్రుము; నీతికోవిదుడవుగమ్ము.

పాతా—కొమ్మ! సమ్మతిని సుఖంబిమ్ముచిందునని మృదులాలాపంబులు నెఱవ నీవీరితి ఛలావలాపంబు
లకు మొవలిడితివి. వినయంబువిషంబగునను నీలిసిద్ధించె; ఇంక బలత్కారంచే కర్తంబు.

(చెఱుగుఁబట్టివచ్చుట)

మదా—ఉ. ఇమ్మునుజాశనుండకట యీడ్చెడునన్నుఁ గృపావిహీనుడై
సమ్మతమా నెమీకిది దిశాపతులార; దినేశులార; మౌ
నమ్ముననుండమీకదిఘనమై? సుఖమ్ముననున్నకన్య మా
నమ్ముహరింపఁబూనెనిక నామొఱ నేరికి విన్నవితయో.

పాతా—శా. బాలాయేరికి నీమొఱివునుపఁగా వాంఛింతువేనుండఁగా
వాలాయంబిదినాకులోకమున నెవ్వఁడైనసామ్యంబులే
డీలీలన్వలమూనినాకుఁ బ్రతిగా నీర్వాహలాపంబులీ
వేలాయాడెదునన్నుఁగూడి సుఖివై యిష్టార్థములొందుమా.

చాలా! ఏలనీకీ జేలతనంబు; నాకుఁ బ్రతిగానీకీహాకంబున సాహాయ్యపడువాఁడెవ్వఁడును లేఁడు.
నిక్కమిది. పోదమురమ్మ.

మదా:--క. జనులారామునులారా

ఘనులారా గనరచేలకన్నులనన్నుకొ

విసరేలొనామొఱపా

వనులారా; యీడ్చుచున్నవాఁడిటులకిటా.

పాతా:-ఉ. మాంపవత్తిలలము ననుమాంకొన నీమనుజాధమాధముల్
బూనుటసామజంబులను బోరునమాంకొన దోమలూనుటే
కానిచిచిత్రముల్లలవెకామిని? మేషముగొండడీకొనక
మేనుదొఱుగుఁగాని మఱిమేదిని వేఱుఫలంబుగల్గునే.

మదవతి! ఇక నీమూర్ఖతఁబడువును. నానతివిగమ్మ.

మదా:— హా! ఈ క్రూరునిబాఱినుండి తప్పించువారేయనులేక? అంబా! జగదంబా! నీజేగతి.

శా. దుర్వారాగ్రహపూరితుండగుచు నీదుష్టానురేంద్రుండు దు
గ్గర్వాంధుండుస్మరన్మయాకలితుఁ డిక్కంతారసీమన్ననుకొ
బర్వేందుస్వడిబట్టు రాహువుబలె న్బట్టెన్మజాతుండయో
శర్వాణీ; జగదంబనిన్నుఁదలఁతు న్నన్మాన్యతన్బ్రోవవే.

పాతా:— భామా! పెనులాభినిఁ బ్రాశించునగ్ధింబలె నీవీమానవాధములను మఱియు నీ దేవతాధములను
ప్రాశించి నిరర్థకవయ్యెదవేల? నాపరాక్రమంబు విన్నవారు బంధతనొందుదురన్న నాకుం
బ్రతిగ నిలుచువారుండురని దలఁచితివా? విక్రాలురెల్లరు నేతుంచిన బంటులు, వారందఱు
నీచరణదాసులయ్యెదరు.

చ. అనలునకానయిచ్చి యమరాధిపు వైభవమెల్ల నేర్చుదే
ననలుకానయిచ్చి వరుణాతతభాగ్యము నెల్లఁబీల్చుదుకొ
పనితొగోరితేని సమవర్తిని కోణపుంగట్టఁబంపెదకొ
ధనదునుమాధపున్ననిచి దాసునిఁజేసెద నీపదంబులకొ.

చానా! ఇక జాగువలదు. పాతాళమ్ముననున్న మన్మందిరంబునకు వెళ్లుదము లెమ్ము. నీవై
రానిచో నీష్టికొనిపోయెద.

మదా:— హా! కృష్ణ! దానవాంతకా! నిషనమ్మితి.

నీ, రక్కసునకుఁజిక్కి స్రుక్కితిసక్కిటా

దేవరారమహానుభావరార

పడరానియిడుమలఁ బడితినిచెడుగుచే

దేవరారమహానుభావరార

మానహానియొనర్చు మానవాశసుండిక
 దేవరారమహానుభావరార
 పాపపుణ్యంబులు పాటింపఁజీపాపి
 దేవరారమహానుభావరార

గీ. కరుణచేనన్నుఁ గావరాకమలనయన
 శరణువేఁడెదఁ బ్రోవరాశశ్రువమన
 నీదునేవపురాలను నిజముగాను
 రారయబలను రక్షింపరారకృష్ణ.

పాతా:— యువరీ! ఓడి నీ కృష్ణుఁడు గాఁడాయెనే? వాఁడుపశులకాపరియై కొండలంబడిదిరిగెనునో
 లేక స్త్రీలోలుఁడై గోపికలపాటికిం లోబడెనో లేక నాథానికిం వెఱచి మున్నీటిలో
 మునుఁగంబడెనో తెలియకన్నది. మఱియొకతూరి విలువుము రానిమ్ము. నీయెదుటనేవాని
 నామావళిష్టమిచ్చెనెద. ఛీ ఛీ పద పద చాలు చాలు. ఏమివెడఁగుమాటలిది.

మదా:— ఓరీ పాపాత్మా! నాకర్మానుసారంబయ్యెడు. నీమరుత్తులచే దానవారిశేల దూషించెదవు.

గీ. నక్రవిక్రమమును వక్రముసేసిన
 చక్రముసెడెనెయో చక్రధారి
 కరికూయివెంట నె సరసకుఁజేరిన
 జపముకుంటాయెనే భువనరక్ష
 దశరూపములుదాల్చి దళితదానవుఁడగు
 దశనీకుఁడగ్గనేదానవారి
 హాకృష్ణయనిపిల్వ నాకృష్ణఁగాచిన
 నీకృపయింకెనే నీరజాక్ష

గీ. భక్తజనులఁబ్రోచుశక్తియుక్త్యనురక్తి
 నీటఁగలపితేర నిక్కముగను
 పాపినన్నుఁబ్రోవఁ బాడికాదనియెంచి
 కోపమూని తేర పాపహారి.

పాతా:— భామా! నీప్రల్లదంబులోర్వఁజాల వెట్లము.

అ ను బ ం ధ ము రి.

(అనుచు నీడ్చికొనిపోవుట.)

(నిష్క్రమము.)

తృ తీ య ర ం గ ము.

కు ం డ ల.

కుండల:— హా! హా! విధివేటునకు నెంతపిరిపించినను దీరకయన్నది.

క. పుట్టించెను జనపాలుని

పట్టిగ; సామ్రాజ్యయుతునిఁ బలిగాఁబాణి

బట్టించె; నట్టెబాపెను

గట్టాయుటులివి పె క్రూరకర్మనిసేవక.

నాప్రాప్తియులుండ విధివదూరశేల? ప్రాణమునకు నుభంబులేని శ్రవంచంబు పాడనివలువి ధములఁదలంచి ప్రాణాపాయంబునకు నెన్నిమాటును ప్రయత్నించినను నన్నియంతతాయం బులు గలుగుచున్నది. దృఢప్రయత్నమైన యీదినంబునఁబఁచభూతంబులు దమదమమాతృ స్థానంబునఁ జేర్చుచున్న కశిసుకభి సాక్షాత్కరించినట్లు అనించె. చండభానుభీకరా తపమునఁ గ్రాగి శరీరంబులోని సారంబంతయు వెలికుముగతతీ పథికుని సంతాపంబు వాయుంజేయు తరు మూలమారుతంబు మాడ్చినానుఁచి సరసంబుఁబలుకులు నాకెంతోసంతసం బొనరించె; ఈమనుజుశనుడొక మానసిలలానుంబుఁబట్టిన పాపంబుననొకరాకొమరుని కరాంచితాని ధారచేఁ చెగుననివాక్రుచ్చె. అందునకునిదర్శనంబుగా నీకవ్యాదుడొక కన్యనుచెచ్చి చాని నేవలొనుండమని నాకునెలవిచ్చె; ఈకూరుని బాటికింబిక్కిన యిక్కఁస్వనాకన్న నిర్భాగ్య యని దోచెను. విపదశనొంది కుండెమీయాదినన్న దాని సాత్త్వనంబుల నూఱిడింపందోయెడి; ఇంతకంటెనాకలిశఁలు కాన్యంజేయున్నది. వైశంబెవెత్తెద.

అ ను బ ం ధ ము 9.

(నిష్క్రమిండును)

తృ రీ య ర ం గ ము.

మదాలస - కుండల.

కుండల:—(మూర్ఖలోమునిగిన మదాలసకుఁజూచి చింతించి.)

హా! హా! ఈకుసుమకోమలగాత్రి యాక్రూరునిబాటికిం దాశఁజాలక, జాలింగ్రాలి సోలి వేలపైవ్రాలినది కాఁబోలు. అబలువలలాశకుల దౌష్ట్యమునకుఁదాగుదురా? అకటా యెంతటి సౌందర్యంబెంతకుదిగద.

సీ. చిగరులతోగరులపొగరుల నొగిలించు

జిగిమోవియూర్పుల నెగలఁబొగలె

సక్కుటెక్కులు టక్కుముక్కులం చనినును

పెక్కెడుచెక్కుల నిక్కుచిక్కు

అలిగులంబులమాలి యలిక్కునలరించు

నలకిలేలొకొ యిటునలకబాకె

అంబుజంబులడంబు నంబుజరిపుబింబు

మింబుటసేయు మొగంబుదాకె

గీ. బాలయ్యావేళనసుకుని కేలఁజిక్కి

చాలభీతిలిజాలిచే సోలిసేల

నా లేమూర్ఛిలిగాఁజోలు చాళంగలనా

పాలసులబాధలనుఁజిక్కు బాలలెడట.

భీతిలిసయ్యామృగాయతాక్షి నేవఁజిక్కి నీవృత్తాంతముననియెడ.

(అనుచు గాలిపీచుమంచును.)

మదా:— ఓవీక్రూరా; నన్నుటింపాపమునొకం. నన్నుఁబట్టు. నాకునైనాకలిపండులు గాది యుండురు పోయెడిదు. విడు.

అ ను బంధము 10.

(అనుచు లేచును.)

కుండల:—బిడ్డా! నిన్నుఁబట్టిన క్రూరుండిచులేడు. వెఱచకు. ఊటజిల్లుము.

మదా:— (హయనికన్నులు తెఱచి కుండలంజూచి)

అమ్మా! నీవెవరు?

కుండల:—గీ. అవనిదుఃఖంబు లెన్నియోయన్నివీర

లనుభవింపఁగవలెనని యజుఁడుజనుల

ఫాలతలముల వ్రాసిపవారిలోన

నగ్రగణ్యును నేనమ్మ యతివవినవె.

మదా:— తల్లీ! నీయుదంతంజేమి? ఇంతచింతాక్రాంతవై మాటలాడెనవు.

కుండల:—అమ్మా! అదితెలిపెదవిను. నాపేరుకుండల.

అ ను బంధము 11.

సీ. విసవమ్మకామిని వింధ్యవంతునికూర్చి

తనయఁబుష్కర శాలిదేవియేను

పోరుననరులచేఁ బురుషుఁడుగోల్వోయె

సంతనే మితిలేనివంతుఁగుండి

శారీరసుఖమును సరకుసేయకఘోర

కాననంబునఁ దపమూనియుంటి

సురవైరిభూరి భూసురవైరి సవనారి

పాతాళకేతుఁడన్నాపివీడు

గీ. విడుగుపడినట్టు నావైనబడుచు నొడసి
పట్టిగోవును వ్యాఘ్రంబుపగిదిసిచ్చె
కీరిమాడ్జాలమునకుఁ జిక్కినవిధమునఁ
జేయునదిలేకఁ చిక్కితిఁ జెడితిబ్రతుకు.

అహ్మ! ఇదినాయుదంతంబు వింటివిగదా; ఇకనీవిధంబెట్టిదైనది విసంగోరితి.

మదా:— సభా! నాపేరుమహాలస విశ్వావసుండను రాజుమాఁగురు.

సీ. లేమలగుమిఁగూడి లీలలనుండఁగ
లేళ్ళవై బెబ్బులిలీలనెగసి
వీలిహూత్రునిద్రొక్కు వెట్టికోరియుఁబోలే
వనమెల్లఁబలువిడి వచ్చికుమతి
మదమేటివిడివడు మదనోన్నదద్విర
దంబుమాడ్కిని నన్నుదటిమిసట్టె
నురివవిలిసయట్టి యూరఁబిచ్చికబలే
గదగడవడఁకుచుఁ గడునయమున

గీ. విడరపట్టకునన్నని వేడికొనినఁ
గసవుచేగాలి నెచ్చెలికనలుమాడ్కి
దండతాడితఁగిరితి మండినడుచు
లాఁగెగోవును బెబ్బులిలాఁగుకిరణి.

అహ్మ! ఆ రక్కసాసముండు నలులాఁగుతటి పరివరివిసంబుల వేడికొంటిని.

చ. వదలరనన్ను ఫంటకుర వచ్చెడునీకు దురాపపాపముల్
మదిఁదలపోయరా విడర మానినిగోడులు నీకుదాఁకురా
పదరకురాయటంచుఁ బలుభంగులఁ గుయ్యిడినకొభవిష్యదా
పదలను నెంచఁడాఖిలుఁడు భావభవాశుగ భిన్నభావుడై.

తల్లి కుండలా! ఇవాళరభీతులెన్ని పలికినను వాఁడువివడయ్యె. నాగతియిటులయ్యె; ఆకటా!
నా తలితండ్రులు ననుఁగానకొంత చింతిలైదరో; ఏమిసేయుదు?

కుండల:—ఉ. ఉమ్మలికంబుసాలునిఁక యుగ్మలిపూర్వభవంబునందుమే
మెమ్మెయి నేవ్రతంబులను నేవిధినోచితిమో గదమ్మమా
కిమ్మెయిఁబ్రాప్తమయ్యె; విధియెత్తటిభద్రవిరోధిగాదెన
త్యమ్మ; దురత్యయంబిలనుదైవకృతమ్మనుమాట సేటిదే

తల్లి! చింతిలకుము, పూర్వకర్మఫలాఫలంబులు తత్తత్కర్తలనుభవంపక మఁతేరుభవంతురు ?

గీ. ప్రాగ్భవాగమకర్తృనిబంధనముల
బంధనంబులపాలయిపాపపుణ్య
ఫలములగుదుఃఖసుఖములుప్రాణిచెందు
వర్తమానంబునందనువార్తవివే.

మచాలసా! ఇట్టి పాపికి దుఃఖించుట వెఱ్ఱవనము.

మదా:— తల్లీ! అటులయిన నీకూర్చుచెఱచుంకి తప్పిపొయ్యెడియాశ చందమామ గుటికలేగదా ?
హా తల్లీ! ఇట్టినిర్భాగ్యురాలిని నన్నేలకంటివి. హా దానవాంతకా ! నినునమ్మితి నీవేగలి.

అ ను బంధము 12.

కుండల:-- బిడ్డా! టిఱిడిల్లుము వీడ్వకో.

గీ. మమకరమరిచిమ తేనెలోమడసి నట్లుల
మమకరసాధర; నినుఁగోరిమానవాశ
నుండుచుడిచుచు నెమ్మదినుండుమిఁకను
సురభిపలికిన వాక్కిదిసుమ్మినిజము.

మచాలసా ! నినుఁగోరిన పాతకంబున నిమ్మనుజాననుండు మడయునని యిద్దినంబునఁ
గామధేనువుపలికెఁగాన నీవుసంతసంబున నుండుము. అద్దానవాధముండు నీరగ్రహణంబు
గోరె నేని ప్రతవ్యపదేశంబున నాటునెలలు నమయంబుగొనుము. మనకుకుభమయ్యెడు.
మచాలసా! కడుబడలితివి. ఇంచుక విశ్రమించికొనుము. నేఁబోయివచ్చెద.

(నిష్క్రమము.)

పంచమరంగము.

అనుబంధము 13.

పాతా:— (చేతులుపిసికికొనుచు) ఎంతయాలోచన రహితుఁడనునేను? మాటలాడకమునుపు యోచన
నేయనైతి. అకురపడితి. ఎటులకుకనెంచి మాటయిచ్చితి నో తెలియదు.

ఉ. ఇమ్మొడమాటుమాసములు నిష్టమునాకనియింతిపల్కినన్
సమ్మతియంచునంటినికనైవఁగవచ్చునె యీవియోగమున్
గ్రమ్మరఁజూయినాపలుకుగాదనిపల్కిన నేమియెంచునో
నెమ్మదిరెంటినిందలఁపనేరని వానికిసౌఖ్యమబ్బునే.

ఆపూర్ణచంద్రానకు హెచ్చాన ప్రతమఁట. అంతవఱకు నామనోభీష్టంబు సఫలంబుగాదఁట. అనమానసుఖంబునుభవించి లావణ్యతారుణ్య విభవంబుండు తజీవ్రతంబులఁట తపంబులఁట ఉపవాసంబులఁట వలదనినఁ బ్రాణత్యాగంబు నేయునఁట. అంతటికి నోపినదేయాయెంతి. మంచిదివేచెద. హా హా ! సకలార్థంబులుండియు లోభిబలె ననుభవించకయిండుట దౌర్భాగ్యముగదా ;

మ. అకటా; యాకలిగొన్నవానియెడమృష్టాన్నంబుల న్నెట్టిదా:

కకుమా దీనినటంచు నానయిడినన్ద్రష్టంబుగాదే! కటా
యిక నేజేయుదు నేమి యాఱు నెల్లల్కికేనాడు రాబోవునో
సకలార్థంబులవీడుకూడు కడుపూజ్యులన్నచందంబగు.

మంచిది యోచించినంబ్రయోజనంజేమి? ముతైముపగిలినను మాటజాతినను మరలరాదుగదా! ఇవుడులేకున్ననేమి యిక నాఱునెల్లలకైన సుఖంబుజూడ గొనియెదఁగదా మంచిని వేచియుండెద; హా! అన్నిదినంబులు పోమతిగా నెటులుండును. ఏమిసేయుదు నిజము నిజము గాలవుండను కర్మలియజ్ఞంబు నేయనెంచెనఁట నన్నుగాదని యెటుసేయునోమాచెద. వాని గీటడంచెద పోయెద.

అ ను బ ం ధ ము 14.

(నిష్క్రమింతును.)

మ దా ల సా నా య క ము.

ద్వి తీ యాం క ము - ప్రథ మ రం గ ము.

శత్రుజిత్ - ఋతుధ్వజుడు - గాలవుడు.

శత్రు:—ఉ. రాకకుమార, భూరితరరాజ్యభరంబు భరింపఁగాజరా
భారము నేసి చాలనిఁకఁబట్టముఁ గట్టెదనీకు; భక్తి మై
నీరజవత్రలోచనుని నిత్యునిమానస వీధినిల్పియీ
ధారుణి నేలు సౌఖ్యముగధర్మ విచారవివేక ధుర్యుడై.

కుమారా! ఋతుధ్వజా! ఈశ్వరతరరాజ్యభారంబు వహించి యనేక వత్సరంబులయ్యె. నుభ
దుఃఖంబులచే నీద్యుఁబడునీ సంసారశకటంబున నెన్నిదినంబు లీతీతిశరీర యాత్రజరుపు
చుండుదు. వలదు. వేసరితి; నీకుంబట్టంబుగట్టెద. రాజ్యంబుధర్మంబుగనేలుచు నుభంబునఁ
నుండుము. నేనుగాననంబులనేరి తపంతొనరించెన.

ఋతు:—ఉ. ఏలఁగఁజాలుదే నెటుల? నేలరతుండ్రీ విరాగమూని యీ
లీలలఁగానఁజేరి మునిలీలలఁగీడ్వడఁ గోరుటల్; మహా
శ్రీలఁజెలంగిరి క్తతను జెందఁగఁగోరెడి వారలుందురే
చాలురతుండ్రీ? వేఁచెదను చాలనురాజ్యమునేల; బాలుండ్రకా.

తుండ్రీ! ఈరాజ్యభరంబు నేవహింపంజాల. ఆహారాదులు లేక కృశించి యరణ్యంబులంబరి
తపిండుట చూడఁజాల. జనకా! ననుక్షమింపుము.

(గాలవఋషి ప్రవేశము.)

అ ను బంధ ము 15.

(అందఱుదిగ్గన లేచి మునిఁకఁబ్రణమిల్లి యుచితాననాసీనుఁజేయుట.)

శత్రుజిత్:—మహాత్మా!

మ. అమరేశాదిదిగీశపూజితములై యానంద తేజములై
నుమనోభీష్టదపారి జాతములునై శోభిల్లు మీపాదకం
జములకదానుని యుత్తమాంగమను ప్రాంచద్భృంగమున్నర్వకా
లములకరంజిలఁజేయు మాయమివరా లాలింపుమానేవకు.

(పునర్వందనంబిడి.)

ఉ. భూరిసువృష్టియయ్యె మరుభూమిఁ బురాకృతముల్బలించె భా
గీరథిసాచ్చె మద్గహము; కీడ్పడురిక్తున కర్ణమబ్బె నో

భూరితపోధనాభ్య మునిపుంగవ గాలచ; మీసభాగమం
బేరికినైనగల్లునెటు లెంతటిపుణ్యుడ నైతి నోభువిక.

తపోధనా! ధన్యుండనైతి మాశ్వుండనైతి సరిరాజులలో నగ్రగణ్యుండనైతి.

గాల:—శా. ఆనందంబుననున్న వాడవెఱిగితీశానీవు?

శత్రు:— మీసత్కృష్ణ

గాల:—ఆనందంబెభవత్సతీమణికి?

శత్రు:— మీయక్షిణకారుణ్యతక

గాల:—ఆనందంబెభవత్సుతుండరి వినాశారంభ సంరంభుడకు?

శత్రు:—ఆనందంబమరేంద్ర వంద్యమునివర్యామీదుసం సేవనక.

గాల:— భూపాలా! ముదనుండితి.

ఉ. రాంగతమేమి సంయమివరా సెలవియ్యర మీతపంబులుక
యాగములున్న రక్షితములైకొన సాగుచునున్న వేగదా?
యాగమశాస్త్ర వేత్తలయియందలు శిష్యులునిన్నుగొల్తురే?
కాంగలకార్యమేమయినఁ గల్గిననానతియిమ్ము సేసెదక.

మునిచంద్రమా! శుభాగమకారణంబగు భవదాగమ కారణంబుగనెచ్చయిందితి తమింప వేడితి.

గాల:— జనపాలా! విషయంబువివరింప వ్యసనంబుగానున్నది.

శత్రు:— మునివరా! తమబోటిమహనీయులు చింతాక్రాంతులగుట విచిత్రంబుగానున్నది.

సీ, వరనూనమతి సేసికరికుంభముననిడ్డ
పురుహూతుసిరి మత్తుఁబూరిగతిపె
తులలేనిచలమాని యిలరేనినలయింప
వెలివానికొలుపున మలపినిలిపె
హయచోరుండని కాటియలనిడ్డ సగరాత్మ
జలవహ్నికీలల బలిగనిచ్చె
తనకన్నధర నెన్నఁదగు మిన్నలేదన్న
క్షితివునిదేహంబు జీల్చివ్రేల్చె

గీ, జగతితాపసమహి మాతిశయముగనమె
జగములెల్లను భీతిలిజలదరించు
మూడుమూర్తులు వెఱుతురుమునులుగినియ
నేలొకొయోగివర మీకునిట్టిచింత.

గాల:— జనపాలా! యదావ్తంబుపలికిరివి. అయిననాయుదంధంబుఁ దెలిపెదనుము.

చ. నృపవర; యేమిదెల్పుదును; నీవువసుంధర నేలుచుండ నే
యపకృతిమాకుఁగల్గెదని యాగమునొక్కటి నేయుచుండఁదో
రఁపునురవైరియొక్కఁడు దురౌద్రమున న్నెడఁగొట్టె; సంతనా
తపమునకుఁ గొఱుతయని దానపుశ్చునిఁ జేయనొడిలిక.

నృపాలా! ఆదానవుండు వక్షకేతునికొఱుండు. పాతాళ కేసుడనువాఁడు. వానిదుర
చారము దురూహ్యము.

శత్రు:— ఆహా! ఎంతటికర్ణకతోరంబున వార్తయిది.

గీ. విసంగనోపు నెశత్రుఁడవ్వీరువీను
లయ్యెయింతటి ఘోరంబులవనిఁగలఁగె
యింతకోర్చినపాపాత్మఁడేమి నేయు
నత్రుసన్యాసమొనరించితఁటయపుడు.

తాపనివరా! ఇపుడే నేనత్రుసన్యాసం బొనరించితి. ఆపాపాత్మునిపోకార్ప నుపాయము
నాకెదియుఁ దోఁపదు. ఏమి నేయుదు.

గాల:—క. మెచ్చితిసి నయవినయము
సచ్చరితా భూరిరాజ్యసంబుద్యుతుఁడై
మోచ్చినసుఖముననుండక
కచ్చయుఁగకపాలలేలకాఁక్షించితివో.

నూపాలా! త్రిపర్ణంబునకు సుఖస్థానమైన యీ గృహస్థాశ్రమము వదలి సన్యాసంజేలకో
తివి. గృహస్థునకు భర్తృమార్గంబున మోక్షము సిద్ధంబు భర్తృమార్గంబంటిమో కంటకరహితము
సన్యాసమార్గంబో కఠినోపలంబులచే నిమ్నోన్నతమైనపాతంబు యిదార్థంబు గృహస్థుచేసిన
యతియగు యతిచేసిన గతిలేదను నదిదినచే? చాలు. చాలునీచూసక.

శత్రు:— మునివరా! భవద్వాక్యంబులు వేదవాక్యంబులుగానెంది ప్రాణంబుండువఱకు రాజ్యంబు
నేలేద. అయిననత్రుసన్యాసం బొనరించితిగాననిక నేనాయుధ పాణిఁగాఁజాలను.

గాల:— అవనిపాలా! అటులయిన నాదానవుని రూపుమాపుటెటుల?

శత్రు:— తపోధనా! అందునకునుపాయం చేమియుఁదోఁపకయున్నది.

గాల:— ధారుణీశ్వరా! నాకొకమార్గంబు దోచినది.

శత్రు:— అదియేమి?

గాల:— ధరాధిపా! పటువ్రతాప ధురంధరుడగు నీత్రునింబంపినఁ గార్యంబు లన్నియుఁ గో
నటులఁగొనసాగు.

శత్రు:—ఉ. నిన్న నెగన్ను విచ్చె, నెటునేడుబలాన్వితుఁడౌనురాని
జెన్నఱ నేయువాఁడిది విచిత్రము, లోకమునందుగానమో?

సన్నుతస్యమీంద్ర; సహజమ్మని మీరుదలుతురేని నా
చిన్నెలచిన్నవానిని దెచ్చెచ్చెటలు పెదయజ్జరత్నకై.

గాల:- క. బాలుడని వెటకకు భూ

పాలానీసుతుడు పుట్టెవైష్ణవ మహిమన్
భూలోకమునిర్భీతిగ
బొలిచును నిదము పరమపావనమత్యయై.

నృపాల! నీసుతుడు బాలుడని సంకయబువలదు. వీడు నారాయణాంశ సంభూతుడు. దేవతా ప్రసాద లబ్ధి బైభూవలయుంబు నొకదినంబునం బ్రవక్షిణంబుననే కవలయంబని ప్రసిద్ధి నొందిన యొకయశ్వంబు నే వీనికిచ్చెద. దానినెక్కి నీకుమారుండు కవలయాశ్వుండని నామంబునొంది భూరియశంబుగాంచి ప్రపంచంబునంతయు నేకచ్ఛత్రాధిపతిగా నేలును. ఇదిగదా నీపూర్వజన్మ సుకృతఫలంబు.

శత్రు: — తపోధనా! భూరితరంబగు తమయాశీర్వాదఫలంబు దప్పనా; భవదాక్షావిధేయుండను. ఇప్తా నుసారంబు జరిగింపవచ్చును. ఇదిగోమీశిష్యుండ.

(అనిముతుధ్వజుఁబలుచుకొని)

క. వినరా ఋతుధ్వజా యీ
ఘనమగు కార్యంబు నెటులగడతే ర్చెదవో
ఘనయశ మెటు దెచ్చెదవో
మనకులమెటు లుద్ధరించిమని యెదవోభువిన్.

ఋతు: — తండ్రీ!

క. తుత్రయజన్మంబుట మీ
పుత్రుండటయిట్టి పుణ్యపురుషులదయమన్
బ్రాత్రుండట యెటుచాలడు
ధాత్రీశ్వరకుత్సి తారిదశనక్రియమన్.

జనకా! వైమంబునహాయంబైయుండ నాశక్తికిఁమీఱినపనియేమియుండదు. పోయివచ్చెద. మీపాదారవిందములకు నమస్కరించెద.

అ ను బ ం ధ ము 16.

గాల: — (స్వగతము) సింహంబుగడుపున సింహంబుపుట్టునుగాని నక్కఱుట్టునా; (ప్రకాశముగా రాజుంజూచి) ధాతుశీర్షరా! మేముపోయివచ్చెదము.

శత్రు: — తపోధనా! నమస్కరించెదను.

(నిష్క్రమింతుడు.)

ద్వితీయ రంగము.

గాలవుఁడు - ఋతుధ్వజుఁడు - పాతాళకేతుఁడు.

గాల:— ఋతుధ్వజా! యజ్ఞప్రారంభ సమయంబయ్యెను. సత్పురుషసమాగమనంచైనది. బ్రహ్మ ధ్వాతాదిఋత్విజాలంఢులు తతీమీఱవచ్చెనని పలుకుచున్నచాకుమిటివే. ఇంక నేయజ్ఞశాలఁ బ్రవేశించెద. నీవీద్వారంబున నిర్మిమేఘఁడవైయిండి యాదానవుని నిర్మూలంబునీయుము. నేఁబోయివచ్చెన. ఏమటకుము.

ఋతు:— తపోఽనా! అటునీయువాఁడను. నిర్భీతిగయజ్ఞంబు సాగనిమ్ము.

(గాలవుఁడు నిష్క్రమించును. పాతాళకేతుఁడు బ్రవేశించును.)

ఋతు:— రాక్షసాధమా! త్వారంబుదూఱకుము నిలు నిలు (అనిత్రోసి)

చ. నిలునిలునిక్కిరాకు, రజనీచర, నాదెసఁబాటఁజూడరా
తులువతనంబు సాలునిఁకఁద్రుళ్ళకు, నెళ్ళకు, మళ్ళిబోకునా
చలము బలంబునూపెదను చావునకున్వడిగట్టికోర; యో
పలవ; తపంబుల నైఱచు పాపమునీదగు రూపుమాపదే.

ఓరీ! దానవాధమా! అగర్భనిర్భేదనపరుడై శత్రుఁడైనామంబునఁ బ్రసిద్ధిహొందిన శ్రతావ
వంతునిపుత్రుఁడీద్వారంబునఁ గావలియుండ నిర్భీతిగఁబ్రవేశింప సాహసించెదవే? ప్రాణం
బుపై యాశవదలికివాడేమి?

పాతా:—చ. అరె; వరెరాచకూస; యిటులార్వంగనేలర? బాలుడందువో
సరి, సరి; పాలుద్రావంగను జక్కంగనింటికీబోర; యేలపో
సర? మటుతల్లిదండ్రులకుఁ జక్కటియొక్క కుమారుఁడీవు, నీ
తరమగునేర, పోరనొకదంతము సందున్వకైనఁగావుగా.

ఓరీ! బాలకా! పట్టిచప్పరించిన నొకవంటినందునకైనంజాలవు. ఎన్నిమాటలాడెదవు. నీతలి
దండ్రులకడకుంబోయి పాలుత్రావుము.

అనుబంధము 17.

ఋతు:—చ. అగునగుఁగాని కానియనురాధమ; పంటికీజాల నేమిరా?
తగునిటులాడనీకు; నదితక్కువెనాకు? సమస్తవైరి జీ
వగములఁగ్రోలఁ గాఁదిపురుబాణముఁ బంపితిఁబట్టిమాడరా
తగినదియానొగాదో? యదితక్కువయేని మఱొక్కటంపెదన్.

(అనుచుబాణంబేయ దంతమువడితనకలాడుట.)

చ. తకతకదింధిమిధ్వనుల తాండవమాడెదవేల యోరినీ
శకమడగింతునేనిపుడె చక్కంగనిల్వర వచ్చెఁ జూడునా

కవులయుపమలు సాలపుకలికిబొగడ
సాతరమెచాలుపోయెడ సాతకడకు.

(అనుచునుదాలన సమీపమునకుంబోలుట.)

కుండల:—(కువలయాశ్వునిఁజూచి సంభ్రమించి లేచి)

క. ఎవరయ్యామీరిటుంగఁ
నవునయ్యా? హ్రూహదానవాధిపుఁ డిపుడే
జవమునవచ్చుఁ గదయ్యా
యవనీతునిచేత మీకుహాని గదయ్యా.

కువల:—క. క్రూరాత్ముఁడు వాఁడెవఁడో
వారిజముఖదెల్పు వానివధియింపివెనక
మీరీతిఁదలియవచ్చెన
సారీ, ఎలకెదనువిడప నొదగువార్తల్.
సారీమణి! ఖిరిఁజెందిక యాదుష్టవానపుండెవ్వఁడో యుచ్చరింపుము.

కుండల:—కుమారా! వాఁడుపాతాళ కేతుఁడను క్రూరమృదు. వాఁడుసహజపరాక్రమ విక్రముఁడే
గాక శంభువరగర్వాభివృత్తానిటఁడు. మాయులచే శంభువరమారీత మేఘవాఘులమీతిన
వాఁడు. ఏవోచెక్కుఁజేతినవసర గారు పరిభాసఁడవు. ఆవానపునివధించుట దుష్కరంబు.

క. ప్రాణములఁడినఁబలుసా
కేనియుఁదిని బ్రతుకనగు నదేలా నీకీ
కానిపనివలదునుమ్మా
మానితమున మనికేజేరి మనుమావేడ్కక.

కువల:— మానినీమణులారా! వలదాపలఁగితి.

అనుబంధము 18.

స. విడుడికరాక్ష సాధమునిభీతి; మృగాయతనేత్రలార; న
మ్ముడియిదెవానిఁ జంపిబిలమూలమునన్నడవైచి వచ్చితిక
కడువడివాని సేననునుఁగ్రవృక్షగఁ జిమ్మితి బాణకోటులక
జడియనికేమి కారణముచక్కఁగఁదెల్పుడి మీయుదంతముక.

కుండల:—కుమారా! స్థితచరంబమౌఘమ్ముని మేమువిశ్వసించితిమి హస్తాంబునిధిమునిగితిమి.

నీ. ఇదిగదాసుదివంబు తుదిలేనిచింతలఁ
బొదలునిమ్మది తాక్షిముదమునందె
విశ్వాసనుండను విశ్వపునుత, కన్య
సఖులతోవనకేళి సలుపుచుండ

చేటుబొటెటుగక యూటపాటలనుండు

చెలిబట్టితెచ్చె సెచ్చలులుచెదర

త్రని మమంబని వత్తిరాధముసఖ

మానంబుగాపాడి మనితినిచట

గీ. నిదియెతుదినిమని మొలొమదినిఁజింత

బొగలుచుంటిమిదైవంబు నెగులుపావె

నిదిమదాలసవింటివే యింతినామ

మకటవలదికి నావార్తవృథురాల.

కుమారా! నాపేరుకుండల నాయుడంతంబితయేచాలును. ఇంకపిమ్మత్రాంతంబిండుక వినివీరి
చిన హన్తింజెవము.

కుచల:—గీ. శత్రుజిన్నామ ధనశీశుపుత్రుఁడను

కుచలయాశ్వుఁడ నాపేరుకువలయాశ్వి

గాలపునియాగ రక్షణకారణమాన:

జేసియనుగుని యమపురిఁజేర్చితిపుడు.

మానసిమలులారా! ఇదినాయుడంతంబు. అమ్మా! కుండలా! ఇవటనేనిలువంజనదు. గాల
పుండలంబు యజ్ఞంబునెయ్యదున్ననాడు. శత్రుకుభంగంబునకుగ్రవాదులనేకలు గాది
యిందురు. నిలుచునయంబుగాదు. పోయివచ్చెద.

(అనుచుఁగవలయూశ్వుండు నిష్క్రమిండును.)

కుదాలస:—కుండలా!

గీ. పోయివచ్చెదననివాఁడువోయె! దాని

కింకమేమమ్మకుండలా వ్యర్థపదమొ

లేకమఱివచ్చునోవాఁడు రాకనిలిచె

నేనివ్యర్థులమైతిమోయింతిమనము.

కుండల:—కుదాలసా! యీ గావననుదీక్షుండై పోయినయారాకుమారుండిటకు మరలనేమిద్రవ్యము
నంబుఁబట్టెవచ్చును.

మదా:—క. అనురునియునురుంగొనిమా

నసమునకుంముచముగతారై వచ్చినదైవం

బసవృకుండనిపూజింపక

పసిపిల్లలబలెనుమనముపంపితిమకటా.

కుండలా! ఎంతమఱుకట్టెనే! ఎంతమోసమామనే! అట్లుహనుభావుని మహావృష

కారమునకు న్నమలుకృతజ్ఞతాపూర్వకంచైన నొకమాటయిననాడక మానుపడినదానింబడె
నురకయుంటిని.

క. పనుబాధించినయనురుని
యునికిభువికొరత సేసియుమాటగలిగిం
చిన పరమాత్ముడవీవని
యనకూరకయింటి నేమి యునికొనెనొమదికొ.

కుండల:—కుదాలసా! చింతించకు. ఋణాబంధమున్న మరలవానింకాచెదవు. అప్పుడైననుమలువక
వానింబూదింపుము. రాత్రివేళమీటినది నిద్రాసమయింపజేసెడి. శయనింపుము.

(అనుచు కుండలపేటకకాపున కయినించి మోహరికనుండుట)

కుదాలస:—(స్వగతము)

గీ. ఎంతవలపంతెఁ జిక్కిననింతులకట
కంతుసమదూపవంతునిఁ గాంతునుకని
యుఁతఁగొనికాదెభువిలోన భ్యాసించుట
భర్తభరియింపఁగాఁ గాదెభార్యయపుట.

భామలకుభర్తయొకడవశ్యకంబు. భర్తయేభార్యల పాలిజగద్భర్త కులశీలరూపయావన
భాగ్యభరితుడగు భర్తదొరకుట భామలభాగ్యము. దొరికినతఁటిసరకు సేయుకుండుట సిరి
వచ్చెదనన్నను మోకాలొడ్డువిధంబు. హా! హా! అనవరసకభామణి నానరససుండు తఱ
మోకాశ్రమలకుజరిగిన రణంబునకునున్ననంబు రంగస్థానంబైయుండె. వాఁడుండువరకు లజ్జయు
జయంబుగొనె. పిమ్మట మోహంబునకు జయంబుగలిగె. కార్యంబుమించె. ఏమిసేయవచ్చు?
విరహాలెంత యగ్గలంబైన నోర్పుటమానితంబుగాని తడుదీపకారణంబులగు మలయానిల
చంద్రచందనాదులదూషించి వేలుటపిచ్చితనము కానదైర్యంబుననుండెద. బ్రహ్మవ్రాత
దొలుటుబుండిననటులగు. హా! హా! శుక్రదయంబయ్యెడు సమయంబయ్యె శరణించెద.

అ ను బంధ ము 19.

కుండల:—(లేచి). హా! హా! ఇమ్మహినిమర్చిని మదాలసగదా మోహినిమణి. అవురుఘని మోహించి
యన్నను వానియెదుటమాటలాడుట మానితంబు గాదనిమానెను. పిమ్మటవిరహంబగ్గలంబై
వేధించినది దైర్యంబునహించిమించె. హా! హా! ఇట్టిస్త్రీరత్నంబు దుర్బంధంబు. ఎటులయిన
దీనిమనోభీష్టంబు ఫలింపజేయవలె. గాలవయుషియజ్ఞంబు సేయుచున్నవాడట. అచటనా
రాకుమారుండుండునట. ఈనగరంబుననుండవేల? ప్రాణకాలంబున మర్కణింగూడి
యూవిలఱు వెలవడి గాలవాళమంబునకుం బోయెద. ఇప్పుడుశయనించెద.

(సీమ)కుము.)

శు క్రి య ర ం గ ము.

గాలవుడు - పచలయాశ్వుడు - గాలవాశ్రమము.

కువల:— (స్వగతము) యజ్ఞరత్నాదీక్షునిస్సహితో సమాప్తబయ్యె. చేపటిదినుసున విచటనుండి భూసురాశీర్వాదంబులుగొని పట్టణంబునకుంబో గాలపుండ్రాక్షయిచ్చె. ఇచటంబుంపినమ బట్టణంబునకుఁబోయినపు నామనంబొకయిండుకేనిఁ సమాధానంబునొందడు. ఆచంచలా క్షిసిపీక్షించిన తఱినుండి నామనంబితచంచలంబైవడి, ఆతరుణిరేనూరుచి, పురుషవశ్యమథంబని నేడలంచెద. ఆచానననుజూడదు, నాతోనొకమాటయిననాడదు. ఆయాననుసాధించె. ఇదివిచిత్రంబు.

ఉ. తేనియల్కుల్కుపల్కులను, దేటపునీటులగుల్కుచేష్టల
గానకళాప్రవీణతను: గాటుకఁదీర్చిన వాలుచూపుల
మానినులిమ్మహిజురుషు, మూరునిబాకి లొగ్గఁజేయఁగాఁ
బూనుదురొర యాసుదలిపూనెను మానమెసాధనమ్ముగఁ.

ఆకనర్కినక శుభాంగినిఁగని వచ్చినతఱినుండి కుసంబులేని మనుజునింబరె నటించుచున్న వాడను.

అ ను బ ర థ ము 20.

చ. మనసిజాడన్మలిక్లుచుండు మానసమన్మటు: చిల్చిసీవువే
గళఁగనుగండ్లమాటి చనికామినిచిత్త ధనంబునంతఁదె
మ్మననలుసేసెవచ్చు సమయంబున మానినివానిఱ్ఱివే
సెనుచెఱిసేమి సేయనవు; నైనులకెట్టులఁచుతేమముల్.

ఆహ! నామనంబామానిని వశంబయ్యె. మనసిజాడోకఁ దాస్థానంబాక్రమించినను వాధిం చెడు. ఏమిసేయనను. క్రూరాత్ముని ఇలునిసహవాసంబునాకుం బ్రార్థించె. ఆక్రూరుండు నుజ్జూరిచెడుగులం గలపికొనినను వేధించెడు. మారా! ఇంత క్రూరాత్ముండవికదా యాశ్వ రుండునినుఁ బరిమార్చె.

క. జనకుండులో కావనుండే

మనసిజ! నీవీశునుదుట్టి మంటలబడి; “నా

యన” యనిచీరవె? ప్రోచెనె?

ఘనపాపినిఁ దండ్రైయనఁగాఁచు నెత్తరుణ్.

చపలావలోకనల విషయంబున ధీరులపునంబగలించి చలించుకేయి కాండీపమకాణుండు. వానికిసాహాయ్యపడువాఁడు వానిమేనమామ ఈచంద్రుడు; అత్యా! ఏట్టిపాపనకులంబునఁ బట్టి యిట్టిచెట్టలకు నొడగిట్టవీడు?

అ ను బ ర థ ము 21.

క. పల్లవీదోరపేసేవీటు

తుల్లుకునిగిసాడఁ బ్రభుతపోభిల్లుదురా
యొల్లనుసాహిత మందుమా?
యొల్లచెబవలసా ర్తివేచినదిసీఁజుతా.

అ.ః! ఎట్టివార్థ్యంబుగలిగినయో? మానసాచలంబైనఁ దెలిపిపరీక్షింపుచేచాలును. ఈగోకిల లేక ఈపిలుకలేల.

ఉ. మూఁగఁగఁగుండి యీతటినిమ్రోయఁదొడంగితి వేలకోకిలా?
వారినరామరామయను వాక్కులుపల్కుగరాదె! “కో”యనం
గాగతియొద్దయేనియునుగల్గునె! పాఠులనేచుటొక్కటే
కొంగలచిందు; సింగలముగన్నులఁజూడకు నీతిచెల్పితికా.

హా! హా! చెడుగులు పితమువచేళింప నహతంబు వెంటన ఎచ్చుననునది యీకోకిల సిద్ధాంతకరించె; బడినామిగట్టకొలంబు పిలువెల్ల రహితులయ్యుదరు. ఉద్ధతుఁడొకఁడు నాతిఁబడినఁ జూచినవారంబు తొలఁదప్పదురుగా! అటులనేయాచిలుక, జాతిలేని పసింబునింజూచి నన్నేచసాగె.

గీ. రామ రామయ నెడొరలొమ్మిఁ మఱురాక్ష
లములనెల్లఁచుటలసె రామతమ్ము
పండుఁఫలమునను మునుండనీకెటుల్లిట్టి
జాతిలేనివానిఁజతలభించె.

ఈ బాధనోర్వకకృపంబుగాదు; నేఘాపించినను దూషించినను నొక్కవిధంబుగా ననువేధింపఁ దొడఁగిరి. ఏమిసేయఁదొరవను. మనంబుదృఢంబునేసికొనియొక నన్ననోయది యామదాలసైకై విశంబయ్యె. ఇంకపై పంబుపై భారంబు ద్రోసియుండుటతప్ప నేరయ్యదిలేదు. ప్రాస్తానది ఈశయ్యయనెడి కాట్టిచ్చువైఁడెడ. (శయనంబు)

అ ను బ య ధ ము 22.

(గాలవుండు ప్రమాటలువిని)

అ. — (స్వగతము) హా! ఈరోజొమాదుని మాననంబా మదాలసావశంబైనది. ఆహానినిమానసంబీ మారకుండరునియందు లియ్యమయ్యెనవియయ్యొగిని కుండల సాతోడనీదిసంబుననే వలికఁ గదా! ఇఁకనీయరువురికి నెయ్యంతొకటిఁ భుజింపఁజేయునది నాచనిగానున్నది. చేపటిదినంబు ననే వివాహంబుననే చధూవదురును శత్రుబిత్తువర్తికింబంచెద. ఈకోమాదుండు నిద్రించినాఁడు ప్రాతఃకాలంబుననే యుంరయ్యమాటలాడెద. చేపటిదినంబే వివాహంబునకుఁ సర్వోత్కృష్ట దినంబుగానున్నది.

(నిష్క్రమము)

మ చాల సా నా ట క ము.

స్మృతి-సూక్తిము - ప్రభయ-గంగము.

మదాలస - కుండల - శ్రేష్ఠ-శ్చమందిరము.

కుండల:-మదాలసా! మనితే దైవయోగంబు.

మ. అతివా చూచితే దైవయోగము దుహహాహహ హహహహహ

దతిమోహంబున విన్నుబట్టినతిగానాటిచె దైవయోగ దు

గతివాయ న్నెడలించి భూనరగుమాన శ్రేష్ఠనిన్నూర్చె: నీ

క్షీతిదైవంబును విన్నునట్టిగాని విన్నునట్టిగాని దొనొలి.

తానొకటితలచు దైవయోగంబును విన్నునట్టిగాని దొనొలి.

క. నారీనుటి! యీ రోహు

మారునితో గలసియుండుమా! నిన్నటి

త్రారంభమున రసాలము

దేరివసించినవిధాన జెలగుచుమదిలో.

ఉ. సీరజనేత్ర, నీపతియు, నీవును, సౌఖ్యరసాబ్ధిచేలుచు

గూరిమినుండు తేసుమదిగోరుచునుండెన నెల్లకాలము

వారిజనాభసత్కరుణవచ్చెడు వత్సరమందెనుందరా

కారుగుమారునుక్కరుని గాంచెదవంచు దలంచెదన్మది.

తనయా! మదాలసా ఇదియేనాకోరిక. ఇదియేనాదీవన. అమ్మా గుణశీలపు నీవు గానపతుల

యందు నతులంబుడగిన విధంబులన్నియునీకుడెలుమను. అయినను సూక్ష్మభావకటి నీకుం

చెలిపెద.

క. మగడుబ్రసన్నుండనియో

మగువాపొగరూపందగునె; మతిరోషియటం

చగునేతెగడంగ శాశ్వత

ముగడుబురుషుని ప్రేమగోరుముదితలకెచట.

క. పతికిహితంబవునట్టిది

సతికిహితంబయ్యేనేని జనునదిసేయ

పతికిహితంబవునట్టిది

సతికిహితంబయ్యేనేని జనునదిసేయ.

క. సుగుణములప్రసాదనీకివి
తగునేబోధింప; నై నధరనాచారం
బగునిదియని నేఁ జెల్పితి
మగుహాయిదిమనమునందుమఱవకుమమ్మా.

మదాలసా! మఱియొకటి నీకుంచెలుప విచ్చయించెద.

మదా:— తల్లీ! అదియేమి? అటుసుదియించెదవు? ఏమిది?

కుండల:— ఏమియును లేదు తీర్థయాత్రాభిగమ బహుదినములనుండి నామనుజునః బాదికొనియున్నది.
తేవు ప్రాతఃకాలంబునఁ బ్రయాణించై పోవయత్నించితి భవద్వియోగంబున కించుక
దుఃఖించెద.

మదా:— ఉ. తాళంగనోపుదే నెటులతల్లి; వియోగపదంబెదేహము
గీలబ లెన్దహింపఁదొడఁగెన్ మఱినివికనన్నుఁబోయఁగాఁ
జాలుచెప్రాణముల్నిలువ! సమ్మతియేయిదినికుండల్లిగా!
చాలునునీప్రయాణమింకఁజాఁగిలిమ్మొక్కచువేడికొందునే.

ఉ. ఉల్లముర్రుల్లనన్వడకియోఃకలేక వితాకుపడ్డనాఁ
డల్లననీవువచ్చి యథికార్తినిఁబొందినన్నుఁజూచి నీ
చల్లనికొంగువీవనవశంబున సేదనుదీర్చియూటటల్
పెల్లుగఁబల్కువే? మఠంగఁబెంపవే? నింపవెచెల్లి? పల్లెకొ.

క. ఓజననీ నీయువకృతి
నీజన్మమునందుమఱవనిదినిజమింక నే
యేజన్మములుంగలవో
యాజన్మములందుమఱవనమ్మా! వినవే.

తల్లీ! ఇట్టిమహాపకారంబు నేసిన నీయట్టిమహాపథాపురానివాని యావ్రవంచంబునఁ
ప్రాణంబులేమని యుంచికొనియండెదను. తల్లీ! వలమనీప్రయాణంబు.

కుండల:— మదాలసా! ఇట్టికృతజ్ఞగల నీగుణంబెంతగొప్పయో? తనయా! ఋణానుబంధంబులు
గలబవంటివిగావే; నాదియోగంబున కేలచింతించెదవు. వలము. విడ్వడు కన్నీరువిడువకు.
ఇదినమయంబు గాదు. మంచిదిమదాలసా! ప్రయాణంబులునఁ బ్రయత్నించెద
పోదమరమ్ము.

మదా:— తల్లీ! ఇత్రుధగదా నీకరుణవల్లించిన నుంచిదిపోదము.

(ఇచ్చుచును.)

స్వేతియంగము.

అంగము.

తాళేశ్వరుడు, ప్రలంబుడు.

తాళ:— (స్వేతము) ఏమియిది. బ్రహ్మాండమానములు చుట్టొకటని భువంతంబు నాకుఁ జెలియకున్నది. భువంబుగాక వేదాకటించుందునా? వానినామంబువిన్నమాత్రస సర్వ లోకంబులు జలదరించు. ఆదిశేషుండు బేయిసోళ్ళవాని గుణాతిశయంబులు పొగడుచుండు. విక్రాలకులు వానియింటఁగల్గె కంపమోచుచుండు భటులు. మాయయా వానిపుట్టిలిల్లు. మంత్రమా వానిపైఁబాటుదు. ఇట్టివానికేరినం దేధయంబుగలుగును? కలుగదు. అటులయిన నాకుఁబ్రతిగెడి దుశ్శకునంబులకుఁ గారణంబేమి! ఓ పిచ్చియిది శకునములా కార్యాళలా ఫలంబులు వెలుపునది.

ప్రలంబుని ప్రవేశము.

ప్రలం:— దానవాగ్రితీ! ననుసారంబొనరింపెన.

తాళ:— ప్రలంబా! పేమయా! నీమొగంబేలవాడువాని పెదవులు తటతటొట్టికొనుచున్నది; స్వేద జలధియందు ముగ్ధగిరివేల?

ప్రలం:— సురాధీ! ప్రాణధీతి దూరంబుననున్నదియని యెరింగినవానికే యిట్టిదుర్లక్షణంబులు సింఘంబున నడియూనన్నంబైయున్న వాని కెటులుండును?

తాళ:— ప్రలంబా! ప్రాణధీతికిఁ గారణంబేమి? ఎవరినుండి?

ప్రలం:— దానవశుల నాశమనియండి.

తాళ:— వాఁడెచటయున్నవాఁడు?

ప్రలం:— గోద్విజముని వ్రాతమనకు దానవులనుండియు యుష్మద్రవంబు గలుగునోయని దినదినంబీ ప్రపంచంబొకతూరి సంచరించుచున్నవాఁడు దృష్టోచరులయిన యసురులనుఁబట్టి వధించు చున్నవాఁడు.

తాళ:— ప్రలంబా! నీమాట లదితీత్రంబులుగానున్నవి. భూతలంబొకదినంబున సంచరించుటేరికి సాధ్యంబు?

ప్రలం:— సురాంతకా! ఆమానవేశ్వరునివద్ద గువలయంబను నొకతురంగంబున్నది. దానిమహిమచే వాఁడింతటిశక్తితుంతుడై యున్నవాఁడు.

అనుబంధము 23.

తాళ:— ప్రలంబా! భయపడకుము. మిత్రమా! నాసోదరుండు మహాలనయను మానసిమణినిఁ దెచ్చి యుండెనే? పాణిగ్రహణ మహాత్మ్యవంబాయెనా?

ప్రలం:— తాళకేతూ! ఆమానసిమణిని గువలయాశ్వంధని నేఁజెప్పినమానవేశ్వరుండు పెండ్లియాడెను.

తాళ:— ఏమి ప్రలంబా! మల్లోదరుండు వరించిదెచ్చుకొన్న కృశోదరిని నొకమనుజాధముండెటు వివాహంబాడె? ఇదియవిశ్వసనీయంబు.

ప్రలం:— తాళకేతూ! పీసోదరుండు ప్రాణంబుననుండినగాదా!

తాళ:— ప్రలంబా! ప్రలంబా! వీమమూటలాడెవవు నాయున్నప్పుడెనొంచె నే?

ప్రలం:— పీసోదరుండొకరుండేగాక వానిరచోభటులందఱు మవలయాశ్వునిచే మృతినొందిరి. హా! హా! ఆరానుకునికరాంచిత కృపాణుత్పత్తివలన నీసోదరునిహృదయతటమునఁ దనివి నొందక వానిసేనసంతయుఁబోదవిపట్టి కంఠరక్తంబు వ్రాచుచున్నది. వా, ప్రాణంబులెంత గట్టియోగాని వానికింజీకృతనేటివరకు నిలిచినవి. శేపేమవునో; తాళకేతూ! ఆహూనవే శుండు నీయనుజాని నీలంగెవపి పలికినకొనంపుఁబలుకులు నా వ్యావయంబున నీకెలపోటులం బోలెఁ బొడచుచున్నది.

మ, మనుజురీ మదమేరి మత్తకరిదోమ స్రాచుచుండునుక
దనుజాధీశుని నేలపైఁగెడపి బాధల్పెట్టి య, ద్రోహియం
చనిదంతంబులు గొట్టిపట్టివెరికెళ్ల “హోనోదరా” యంచుని
స్మృతమందువలపొసి పాసెననువులొ సెన్లుతొన్న త్యముల్.

తాళ:— హా! హా! పాతాళకేతూ! సోదరా! ఒకనరాధమునిచే నీకంతటిపరిభవకరమైన మరణంబు ప్రాప్తించెనే:

మ, అకటా! యెంతటిదుర్దినంబిదియో యాహా పాపినావీనులక
వికటోదంతములన్ని యున్ననుచుహృద్వీ ధిన్దొరంబాటుచుక
గ్రకచంబుల్బు లెగోయసాగెనె? యహహాకాయంబు హేయంబుగా
నికనున్నేలకుఁగూల్చుకున్నవియె? యేమీ యున్నవేప్రాణముల్.

హా! హా! ఇట్టిదుఃఖకరంబగు వార్తవియుంజనని నావ్యావయంబురాతికంటె, నుక్కుగుండు కంటె గట్టిదనినేదలంచెద. ప్రలంబా! దుఃఖించినం బ్రయోజనంబులేదు. ఆనరాధముని ప్రాణవాయువులు గ్రోలుటొండె నాప్రాణంబులు వడలుటొండె యిదియేకర్తవ్యాళంబు. ప్రలంబా! వాఁడెప్పుడెవలనుండును.

ప్రలం:— తాళకేతూ! భూతలంబుదిగుచుండును. దినముగాళిందీతీరమున నిత్యకృత్యంబునిర్వర్తించును. వారితోయుద్ధంబనర్హంబు. వాఁడుమిక్కిలి పరాక్రమశాలి యుద్ధంబునఁబరాజయంబు సిద్ధంబు. మాయచేజయము సంపదయంబు. వైరశుద్ధిగోశెను నీవిచిత్రకృత యోచింపుము.

తాళ:— ప్రలంబా! నిజము హితమువడేళించితివి. నీవుసురక్షితముగా విచలనుండుదువుగాక వాని నన్నెఱ్ఱించుదు నేఁగాళిందీతీరంబునకుం బోయెద. నావ్రయత్నఫలంబు ముందువిందువు పోయెద.

(నిష్క్రమము.)

శ్రీ తీ య ర ం గ ము.

కాళిదీపికము

కృతిమముని - పువలయాశ్వుడు.

(కృతిమముని యోగధారణః బూనియుండుట.)

కువల:— (జపంబుజాలించి కనులు దెఱచిన ముంగిని)

గీ. శత్రుజిన్నామధరణీశుపుత్రుఁడేను
కువలయాశ్వుఁడ ద్విజసేవగోరిదినము
గువలయముఁజుట్టివచ్చెద; భవవినాశ
మీకువందనమిదేద నేమిగులభక్తి.

(అనుచు సాష్టాంగనమస్కారంబు నేయుట)

కృతిమముని:— (నారాయణస్మరణఁజేసి)

మ. అనఘ! రాజకుమార! నేనిపుడుబ్రహ్మధీనచిత్తమున
నినునర్హాస్థినురద్రుమంబుబలెఁగంటిన్ధన్యుడైతిన్ను

కువల:- జనునేయింతటిమాట, యోగివర, యాశాపాశవిచ్ఛేదయై
జనులన్బ్రోచుత్రిలోకపావనులుమీజన్మంబుసామాన్యమే.

కృతి:- రాజకుమార! నిజముపలికితిని. అయిన నాశాపాశములు చెందివైనవారు ప్రపంచంబున
లేరు. మాబోటియోగిపరులకునైతము దారపుతాడులపైనాశ లేకున్నను యజ్ఞయాగాదులపై
నాశయుండు. అవిధనసాశ్వంబులు. కానభసేవణకుండక్కి యుందుము.

చ. తలఁచితినుక్కయాగమును, దక్షిణకున్గలిలేకమానితి
గలదెమతోక్కతోతయిలగౌరవవృత్తిఁదొలంగిపాడులో
భులఁగనివేడి, లేదిపుడుపొమ్మనవెల్వలవాటిదీనుడై
కళవళమందిచేడ్వడుటకన్నను; గార్వముమానుటొప్పదే.

రాజకుమార! లోభులనుతూచించిన గౌరవహానితప్ప నేటుఫలంబులేదనితలఁచి కార్యంబు
మానియుంటిని. ఇంతకుమున్ను యోగనిద్రఁజెంది నేనున్నచుదొక రాజకుమారుండువచ్చి
నన్నుఁజూచి తనగ్రీవేయకంబు యాగదక్షిణకైయిచ్చినట్లు కలగంటిని. లేదనినఁగంటిని;
ధన్యుడనైతినుంటిని. రాకుమార! ఇదిగదానావృత్తాంతంబు.

కువల:— యోగివరా! ఇదిగోనాకంఠహారంబు సమర్పించితి. ఇకనేమియానతిచ్చెదరు.

కృతి:- హర్షించితి హర్షించితి; రాజకుమార! యాగప్రారంభమునకు మున్ను శూరుణజపంబీమదువులో.
మునిగి నేయనగు. గర్వాంధీభూతచేతముకై కార్వరిచరులు తాపసులకుటజంబులు గాల్పు
చుందురుగాన నేనుమరలవచ్చెడినంతవఱకు నిచటనుండి నావర్ణశాలఁజేయఁజెదనా ?

కువల:— తాపసోత్తమా! అంతకన్న నధికంఠేమాన్నది. శిరసావహించిచేసెదను.

కృతి:- ముదమందలి. నీవికనన్విరీయ సఖుండయ్యెదవు. రాజకుమార! పోయివచ్చెద. భద్రము.
(నిష్క్రమము.)

చతుర్థ రంగము.

శత్రుజిహ్వాజుమందిరమా

శత్రుదత్తు - కృత్రిమముని - మదాలస.

శత్రు:— ఏలకో కువలయాశ్వుండు నేడనురాకతడనెను. విద్విజులను కేహ్రుదునుడ్యోకష్టము బోగింబెకో తెలియను. కువలయాశ్వునినామంబు గుజనులకంతకుతారంబుగదా! ఇట్టి ముగింపు రుద్రుండున తలచిగాదా పుత్రవంతుడని పిలువంబును.

(కృత్రిమముని ప్రవేశము.)

శత్రు:— (లేచినమస్కరించినఁ గృత్రిమమునితలవంచి) వ్యసనంబునయించి యూరకుండుట.)

చ. మునివరమీదు రాకకపిమోచ మొసంగెను; మీదుమోముంగి
న్గొనఁగడుభేదమయ్యెడి జుకోగముచంద్ర సమాగమంబున
నృనమునహర్షమొంది గ్రహణముగనుంగొని నేవమందుల
గున; గతమోహదుఃఖమునకు న్నల్లమేముకొలెల్పరాదొకో.

తాపసోత్తమా! వ్యసనముగది న్నొకఁడెమి?

క. తెలుపఁగవ్యసనంబయ్యెడి
తెలుపకయుండుంగ రాదు తెలిసినివార్తల్
తెలిపెదవినరానీసురుఁ
డలఘుపరాక్రముండు మడిసె ననుచునిచేతకో.

నృపాలా! పాతాళకేతుని సోదరుండును లాభశేతుండు దివ్యవృక్షుని సుతుండునని వాడు
వరించినవనితను వివాహంబయ్యెనుని శ్రోధించికాల్గిందీరిమున సోకమునివరుని యజ్ఞరక్షణ
నేయుంచుడిన నీపుత్రునియమకింకరునింబోలఁబట్టి నేలంగడపించెనుగదా.

అనుబంధము 24.

శత్రు:— తాపసోత్తమా! ఇదివ్యసనోదంతంచైనను నామానసంబున కమితాహ్లాదకరంబయ్యె; పుత్రశ
బ్దంబువీనియందుగదా నఫలంబయ్యె; గోద్విజరక్షణకార్యంబునఁ బ్రాణంబువిడిచినవాడు
గదా ధన్యుడు. అట్టిచావుగేవలనునుజమాత్రుడు గోరిననువచ్చునా?

కృత్రి:— నీదృఢమానసంబునకునేమెచ్చితి. ఇదిజ్ఞానులమార్గంబు. రాజవరా! నీకోడలయిన మదాలసను
విలిపించెదవా; ఆపరిత్రతకొకవర్తమానంబు వెలువనీసుతుండునను నిరయోగించెను.

శత్రు:— మందిరి. (మదాలసాయని పిలువ మదాలసవచ్చును.)

మదా:— (కృత్రిమమునికి నమస్కరింపఁపోవలదని యామునినిచారించును.)

కృత్రి:—చ. అలివేణీనినుంగన్న నెట్టికతినుండైనన్మనంబందుని
శ్చలనంబౌదయఁబూనుగాదె! తెలుపజ్జాలన్లతానాదువా
ర్తలు! హా! హావిధియెంతపాతకియో? నేరంబేమియున్లేదె? యిం
తలుగావంతలపాలు నేసెనెనినునల్లి; యయోయీభువికో.

హా! హా! ఆపాపిడి యీ భయమును యెంతవేగమునకు చెప్పెను.

మదా:—ఉ. సందియమౌనముద్రమున సంగమించుద్రమ నన్నుఁద్రోసియీ
చందమునుండగాఁ గనుటచక్కటిమౌనమే? చాలువేడెడక
కం దెఱబోలెఁగాంచుననుఁ గాంతరముహఁడు సుఖంబుగాదె? నా
కుందరమా నెవఁనికొక కుంద్రుఁడుటిల్లినఁ జూచియోచ్చుటల్.

తావసోత్రమా! ఈసందియముననన్నుచూపింప.

కృతి:— పతివ్రతాశిఖామణి! నీసుమకోమలగాత్రవియన నీకవ్యసనోదంతంబు చెలియందేయుటకు
నుంభించెద. పలదందుసో యాత్మకపోషంబు సంఘటిల్లుఁగానఁదెలిపెను. నాకవ్యసతప్పించి
కొనియెవనన్ను చిప్పనదిగానున్నది.

మ. తరుణీ! తక్కువైన తప్పనీవని; ఎంతయో తొమ్మిదివందలవలె
పరులనుగ్రాసినొక్కదానవునీచేత్రాణంబు

మదా:— హృదయమా! ఛరియింపనభ్యుపమయ్యెనాభిభుండు? నాభావోయితే హానిధి

కృతి:— ఆరవిందాననీకునిమ్మనిన నీహారంబునేఁదెచ్చితి.

(అనుచుఁగరంబు క్రిందనుంచును.)

మదా:— (శేలపైఁటల)

మ. అనతారాతిమ చేభసింహసదృశుం డాదృశముండంగనా
జనతానంగుఁ డహాస్యధైర్యుడమరేరే ప్రాజ్యసామ్రాజ్యుడా
ననజిత్వాన్యహిమాంశుఁ డార్యుడఖిలానందుండు నాకుండయో
ననునీరీతి సనాథఁజేయునని యెన్నున్నప్పుడమందైననీకొ,

మ. అరినిరేఖదకృపాణునిన్నదవనవ్యాపారపారీణునికొ
సురసామ్రాజ్యధురీణునికొ స్ఫురితసంస్తుత్య ప్రభావోదయుకొ
హరిపాదాంబుజ బంధరున్ననితవివృజ్ఞానధౌరంధరుకొ
గరుణాపాంగునిప్రాణనాథు నెటునేఁగాంతున్మునికొ చెవమా.

హా! ప్రాణనాథా! నన్నీరీతిననాథఁజేయుదువని కలయించెనదలంపనైతి. హాదైవమా!
త్రణిగంబులను భరించునీ నాభరతభారంబునదోచెనా.

నీ. హారూపజితదర్ప హాభుజబలదర్ప
హాజగజ్జనదీప హాప్రతాప
హాలోకమోహన హాజగజ్జన
హాశ్రీతావనయిపుడహఁగితేచట
హాదయార్ద్రితచిత్త హాదీనజనచిత్త
హానాథనన్నిటులడవిపాలు

నేసిపోయితి; నాదుచెలువంబుగానలోఁ

గా పినవెన్నెలకిరణియయ్యె

గీ. నిన్నువిడనాడ జడబాష్మినిక్కముగను

సమ్మమనునుడి నేటికివమ్మెనాథ

సన్నునట్టెటముంచితే నాదురమణ

సీకుఁగానట్టియూమేనునిలువఁజాల.

హాక్షపటి! జన్మాంతరమందైనను నావిభుసంగూడునటులఁజేయఁము హా! నాథా నాథా
ప్రాణనాథా!

కృత్రి:— నృపాలా! ఈ మాసినివృసనంబుఁ బ్రాణంబులువిడిచెడిలాగున్నది. ఇచటనుండివిడిచి
కొనిపోయ్యు.

శత్రు:— మదాలసా! (అనిచేఁబట్టిపిలిచికొనిపోవుట)

కృత్రి:— నేవచ్చినవని సఫలంబయ్యెను. ఈమాసినిమరణంబింక గడియఁజూపున్నది. ఇంకనేఁబోయి
యాకువలయాశ్వుఁడబంపెద. భార్యమరణంబునిన్నుతోడన వాఁడునుప్రాణంబులువిడుదు.
అత్తుశత్రువయోగంబు లేక భుజబలంబుఁజూపక వానాదంబుజరుపక ధనవ్రయంబుఁజెందక
యిండుకేసి నొవ్వక కార్యంబుసాధించిన నాబుద్ధిబలంబెంత కొనియాడిననదితక్కువేయని
తలంచెద. అప్రదేయాక్రందినధ్వని వినవచ్చెడిని. హోయెద.

(నిష్క్రమము.)

పంచమరంగము.

కువలయాశ్వుఁడు - చేపలుఁడు - నాగలుఁడు.

అనుబంధము 25.

కువల:— హా! అకటా! ఆసుగుణమణి నామరణోదంతంబువనిన యొకగడియకుమున్నే ప్రాణంబులు
పరత్యజించెనట. హా! యాత్రూరునిదంతగట్టివడిన యుక్కుగుండియయో! లేకున్ననవని
బద్దలైయుడలు: బడఁగెడవకుండునా? ఎంతటికృతఘ్నుఁడనోతెలియదు? బ్రతికియేసుఖంబు
లనుభవించఁ ప్రాణంబులింతగాఁ గాపాడుచున్నాఁడనో తెలియదు. హా! పతివ్రతామణి!
మదాలసా!

సీ. ఏసతిపతివ్రేలునేవగింపకభక్తిఁ

గుడిచినతీర్థ్రితాఁబడసెజగతి?

ఏచెలితనపాదమేర్చియయోమయ

చణకంబునుడికించిఘనతగాంచె?

ఏసాధ్వికాలునియేఁజైఱవెన్నంటి

పతిదాసమునుగొనివడసెక్కిత్తి?

ఏతన్వితనపతిహితముమమదిఁగోరి

మూర్ఖునిగతిఁబాపినుఖముగాంచె?

గీ. అట్టికులసతులనుజూలునట్టినువతి
సుగుణవతిపోయెనిక నెట్టిసుఖమునైన
నననిదుఃఖంబులపునపునఃటనాకు
వలదుప్రాణంబునఃకవలదుబ్రతుకు.

ఈ తుచ్ఛమయినబ్రతుకెక వలదు. వలదు. ఎన్నటికైననొకదినంబు మరణంబునిర్ధంబు. తావత్తయంబునకవచ్చియో, ఇరాభారంబుచేగ్రాగియో, టోతలంబుని ప్రాణంబుతో యుటకంటెను మరగ్గుంబుజున మారినీరుజేపై నాప్రేమాదురాగంబుట్టియిని సుప్రసిద్ధిచెందు నటుల మానసంబుగానాచేతనేనేజన్మటయ్యున్గంబనివోచెడు. అటునేనెవ.

చ. అతివత్సజించెదేహమమదృఢము; నేననుసంశ్యబింబునీ
వెతలశరీరమీట్లెట్టిని; (అనుచుః గరవాంబెత్తి)
వేదురుఁజైతి నమంబుగాచె? హః
గతిచెచెనేమి నేయుదునుగాంతకుఁబ్రత్యుపకారమేను? మా
నితమపుకాంతదేహమిది; నీతిగనుంచెఁబోగరి క్షతక.

(దేవల నాగలులప్రవేశము).

అ ను బ ం ధ ము 25.

దేవ:— సఖా! ఈ వ్యసనంబువలదని యొకయొత్తి చెప్పిననువినక యేకదేశంబుగోరి చింతచేశరంబు దపింపఁజేసెదవేల. ఇతరులకునీవుబోధించుచుండిన వైరాగ్యగ్రంథంబునే మూలంబువలెచిదివి? ఋణానుబంధంబులు నీటిబుగ్గలవంటివిగావా! దేహంబున నామంబుతోడనబుట్టి రక్తమాంసాదులతోనంటగట్టి పరస్పరసంబంధంబుట్టిచడనెలకొనిన యంగంబులు గొన్నియుపాధులచే దేహభిమానంబుదిది దేహినివదలిపోవా? ఇదియోచింపవేల?

నాగ:— నెచ్చరి! నీదుఃఖంబునాకతిచిత్రంబుగానున్నది. మదాలసమరణంబుగకుఁగదా నీవుచింతించెదవు నేనొకటిగదెదఁదెల్పుము. మరణము మదాలసయను నామంబునకా లేక యాయంతిశరీరంబునకా? లేక యాయంతియాత్మకా? వ్యవహార యోగ్యంబై సర్వజనసామాన్యంబైన నామంబునకుఁ జావేమి? బ్రతుకేమి? పంచభూతాత్మికమైన శరీరంబుతత్తత్సాత్తల గలయు ననునది శతస్థిద్ధంబుగాన దానికిస్వరణంబులేదుగదా? ఆత్మయంటిమో యదిదృక్పాతీతంబుగాన నశ్యంబెన్నటికిఁగాదు. కుంభకాయండు కుంభినింద్రవి మంటినిసేకరించి కులాలచక్రంబునఁ గుండలుగావించును. కొన్నిదినంబులకవి కుంభకాయని సంబంధమువదల్పి కొని వెలకున్లోనువాని వశమైనవానిచే ననుభవించుబడి తుదకుమాత్మస్థానమగు పృథ్విలోలియ్యును. అటులనేదేహసంబంధములు.

దేవ:— ఒకతూరిభాండంబులు గల్పించితిని దేసారికుంభకాయండు గుండలు చేయుటమానదు. దానిననుభవించి నష్టంబైనతోడన వేతొకభాండంబు సేకరించియనుభవించుట వెలకుఁగొనిన నాఁడుమానదు.

నాగ:— ఆరీతినివ్రుతు చింతించక వేటొక భార్యను దెచ్చుకొని నీ భార్యను పులిచు చున్నట్లు నేయుము
చింతచేసివు నగమైయుమువొల్తి గా నశింపజేయుము. ఎందుకన్నవనుననో వనితలకుంగణవా?
ధాదుజిహ్వానుండురులు లేకున్న మానాగలోకి మునుపటి కన్యనుండెత్తుము.

అను బంధము 27.

కువల:- చ. ఆదిహితచూసెదూస గుణయాననీలయుతక బలివ్రణకొ
బిరుదుచువేటుభాసునిని వాసిగఁగూడుట; బద్ధిసీలతకొ
చురకర్మిమంగువై చెనని మమ్ముచంగోరునె పట్టనంబు దా
మదననుచుంబు; నేలయింక మగానితిమానినిఁగూడుగోరికల్.
సఖురారా! బట్టినుగుంధుని మాటలుసతముని మఱియొకమానినిఁగూడననునా? ఆవృత్తియిం
ద్రుదయాధీనచే అనుకులమునఁగాని నాబోటివానికిందరముగాదు.

చేవ:- మిత్రమా! ఎందునిభావించుచున్నావ నా రాజ్యసమృద్ధియుండినను భార్యారహితునకు భోగం
బులులేవుదా?

చ. సతియొత్తును గానినరునకు
నతిధనముండినను భోగమరునె యెంచటకొ
క్షీతినివసంతులనము
క్షీతిజముగూడిననుగనునె కిసలసమృద్ధికొ.

కావున భార్యలేనిబ్రతుకు నీరసతరువుంబలెచుండును.

నాగ:— మిత్రమా! మఱియొక భార్యవలచని వనించితివే? మరిచిది. అప్పుడు నీయాశ్రమంబునకు.
నామందేమి? బ్రహ్మచర్యాశ్రమమా గాదు. దానికిజెడితిది; గృహస్థాశ్రమమందమా భార్యార
హితునకాపేరు చెల్లుదు. గానదానికినిజెడితిది. తుదకురెంటికి నైవినచేపడయ్యెదవుదా?
అయ్యో! ఎలదు. నామాటవినుము. మదాలన కంటెరు తనుచుచిన్నించుతన్నిని దెత్తుము
చింతవలదు.

కువల:- సఖా! సౌందర్యమా మానినులయందు జూడఁదగినది. అకటామదాలన వంటిసుదతి వ్రెలోకం
బునంగలుగునా.

చ. తనురుచిరంపు రూపమునుదద్దయు హెచ్చుమనోజ్ఞమైన జ
వ్వనమునుదానిమీఱఁగను భాసీలుమేలువిలాసలీలలుకొ
విసయవివేకవైభవము విద్యయువీనిని మించునత్కులం
బునునలదైవ భక్తియునుబొందిన సుందరికల్లునేభువికొ.

ఇట్టినుగణములక్రొవ ప్రపంచంబున వేటొకటియుంచునా? ఉండదు. అట్టియువతిభార్యగా
లేని బ్రతుకొకబ్రతుకా? క్రీచేజెలఁగినిష్కలువంబుగ జాలిరత్నాభరణ భూషితుఁడైయు
న్నవానికి దైవయోగంబున సంపదదొలంగిన మాత్రననాఁడు గాజునుజినిగోరునా?

చేవ:- నాగరా! ఇదియొక్కదినంబునఁ జక్కవడు కార్యంబుగాదు. ప్రాద్దుపోయెను. నాగలోకం
బున మనలేంద్రుఁడొచ్చియుండును. పోదము. మిత్రమా నేటికిఁబోయివచ్చెదము. వ్యసనంబునకుఁ
జిక్కుకుము.
(నిష్క్రమము.)

మ దా ల సా నా ట క ము.

—o—o—o—

తురీయాంకము - ప్రథమరంగము.

అశ్వత్థముడు - దేవలుడు - నాగలుడు - (పాతాళలోకము)

అశ్వ:— పుత్రులారా! కొన్నిదినములు శామీరు గృహముననుండక, ప్రాచైనమరాక యేలోకంబునకుఁ
బోయెదరు? అచటనక్కాలక్షేపమునేయ సుహృద్దరులరయిన లభించిరా?

దేవ:— జనకా! భవచ్ఛాక్యంబమోఘులుగావా?

నాగ:—మ, జనకా! భూతలమందునుండు నిఖిలజ్ఞాజాని యొక్కందుభూ
రినయప్రాభవుఁడాత్మ వేత్తచిరకీర్తివ్యాప్తదిగ్దాలుఁడా
తనికిన్మేమగనుండు చారుసుగుణోదారుండు పుత్రుండుయకా
వనవంతుండు ఋతుధ్వజుండు;

దేవ:—

సఖుడైవాడుండు మాకాభువిక.

నాగ:— తండ్రీ! ఆచక్రవర్తిపేరు శక్రుడిట్లు. సకలరాజస్యమస్తకాందిత కోటిరచాక్షిక స్తబకకందభిత
కాంతిసంతానకవచిత పాదావండుండతఃపూగాన సేశక్రుణిన్నామంబు వానియందుసార్థకత
నొందె. చందనంబునం బరిమళంబట్లు వానికన్నవానిపుత్రుండభి క గణశాలి.

దేవ:—గీ. వానిగుణములు వొగడవాగ్ధానికైనఁ
దరమె? సుగుణనిధానుండు దాల్చికల్కి
యరులపాలిటి మృత్యువుగురుకళాధ్యుఁ
డా ర్తజనతాపసుం డురుకీర్తిపరుండు.

తండ్రీ! ఇట్టిసుగుణుని భూలోకంబున మాకుసుహృద్దరుండైయున్నవాఁడు. వానియొ
గంబుమాకు దవానలయొగంబుగానుండు.

నాగ:—గీ. వానిఁగూడిన వనమైనభవనమగును
వాఁడులేకున్నభవనము వనముమాకు
తాత! పాతాళలోకంబు దాపమొసంగు
భువినిభోగంబు లమరినట్లవునిజమ్ము.

అశ్వ:— పుత్రులారా! మీసఖునిగుణంబులు మనంబునకెంతేషాదందొసంగె అహ! వానినిగన్నతండ్రీవి
గదా పుణ్యంబు.

మ. సరివాచెప్పని సామజ్యముపరోక్షంబందుఁ బేర్కొందురా
పురుషుండేగదజన్మ సాధకతఁబొందుకొ యశఃపూర్ణుడై?
ధరవానిన్దనినట్టి తండ్రిదియగాఁచా పుణ్యసంపత్తి! మే
దురమాపూర్వతపః ఫలంబుగన పుత్రుడట్టి యెందుటలో?

పుత్రులారా! అట్టివానిఁజెలిగాఁగన్న మీభాగ్యుడెంతటివాఁ డెరియకున్నది. అట్టివానిఁజెలిమి
ధనంబిచ్చియెనం గొనఁదగినది.

క. ఇలనుగుణుల చెలికారము
వెలకున్దెనవలయునట్టె వెలనిడి యైనకొ
ఖిలమైత్రి వదలఁగావలెఁ
గలకాలమునరుఁడు సుఖముగాంక్షించినచోకొ.

క. ఖిలమైత్రికుక్కగొడుగు
వృత్తెఱుట్టున్గిట్టుఁగాని వర్ధిలదు; మహా
త్ములసఖ్యమువటబీజము
వలెదినమున్వృద్ధిగాంచి ప్రబలానుజగతికొ.
సఖులనునామంబునఁ బెక్కండ్రుంటకన్న నిట్టివాఁడొక్కఁడుసాలఁడే?

గీ. కన్నవానిఁజెలిమి కాఁడనియెన్నెడు
వానికొక్క సఖుఁడుగానిలేడు
కనఁగవలెనుగుణముఁ గనివెట్టఁగావలె
వానిఁగూడిపిదప వదలఁదగదు.

నాగ:— తండ్రీ! ప్రపంచమున నొకఁడునిజమున సఖుఁడనికనిపెట్టుటకు మార్గఁబెద్ది?

అశ్వ:—క. చెలికానికి నొకకన్యము
గలిగినదితనకు నైనకన్యంబనివ
ర్తినినట్టివాఁడెపోచెలి
నిలువెల్లనుదోచువాఁడు నెయ్యుడెజగతికొ.

దేవ:— తండ్రీ! ఆముత్యజుండు సఖ్యంబునకన్ని విషయంబులఁదగినవాఁడు.

అశ్వ:—పుత్రులారా!

క. ఘనుడగుమీ నెచ్చెలిని
వృన్దవనంబునకుఁదెచ్చి మానితముగభూ
షణవస్త్రోదు లొంసంగుచు
మనినఁగదామీదు చెలిమిమహిమకు నెక్కుకొ.

దేవ:— జనకా! మహిభూషణులు వానికేమికోరిత. శ్రేష్ఠతమంబులై యముల్యంబులై యతికష్ట ప్రయత్నమున నొక్కటొక్కటి నేకరింపఁబడిమనయింతునున్న యాధరణంబులు సంఖ్యాతీతంబులై వానియింటనున్నవి. తుదేరునిధికిరించునంతటి యైశ్వర్యంబున్నది. హా! హా! ఏమి యుండినసేమి? నానభునకుండేతో మోచంబులేక భోగపరాభ్యుఖుడై యున్నవాడను.

నాగ:— చేపలా! ఆవ్యససోదంతందేల స్మరణకుఁదెచ్చెదవు? వినసోపఁజాల.

దేవ:— నాగలా! స్మరణకుఁదెచ్చుటేమి? ముఱచినవారెవరు? అవితరుణోటరమునంపలి యునలంబు మాడ్కి హృదయంబేర్చుచున్నదియ.

అశ్వ:— ఖశ్రులారా! త్వత్తభోగుండై మీనభుండుండుబహుఁ గారణంబేమి? తత్కారణపరిహారంబు మీహానర్పణాలరైతిరా?

దేవ:— అదిచక్కఁబెప్పుటకు మీతినపని; అసాధ్యంబు.

అశ్వ:— ఖశ్రులారా! ప్రయత్నంబునకు ఫలంబుపనియొకటి యీప్రపంచంబునఁగలదా? “యత్త్వేన కర్మాణిఫలంబితిశక్తి” యనియెడియార్యసిరిలేదా? అసాధ్యవిషయంబు పృథుసాహసంబున ఫలంబుండేసిన దృష్టాంతములులేవా?

సీ. మహితయత్నంబున నహుషుండుదేవేంద్ర

పరివినింపాదపఁ దాల్చిదలఁగనఁడె

సాహసంబున వియ్యుధిని భగీరథు

డవనికెదింపఁడె యచ్చెరువుగ

పట్టుగాఁబహ్మర్షి పదవినిఁదాఁగోరి

సాధింపఁడాయె నేగాఢజండు

పనచరులెల్లరు వనధిబంధింపరే

వివులసాహస వృత్తివెల్లివిరియ

గీ. చలనరహితంబునగునట్టి సాహసమున

దుర్లభంబైనకార్యంబు దొరకఁదెడల

గానవ్యసనాయమే ముఖ్యకారణంబు

నెట్టిపనికీని; మీరిదియెఱుంగవలదె.

ఖశ్రులారా! ప్రయత్నంబునేయుటమనపని. దానిఫలంబుండేయుట దైవంబుపని. ప్రయత్నంబు నేయక ఫలంబుగోరుట పిచ్చివారిపని. ఎక్కార్యంబు నసాధ్యంబనుచుండుట మాంద్యులపని. కావునమీనెచ్చెలికిం గలిగిన దుష్టకారణంబుఁజెలిపినఁ దత్పరిహారప్రయత్నంబు నేయనగు.

దేవ:—క. నాతరమానేతెలుపఁగఁ

దాతా! తలఁచినను జాలతాపమొనర్చుక

నాగ:— ధాతకు నెంతటి తెలివియొ

నాతినినటుబాపఁదగు నెనయమేదికటా.

అశ్వ:— పుత్రులారా! ఆరాకుమారుని దుఃఖమునకుఁగల కారణము దెలుపుమనిన మీరేమిఁజెప్పమ నున్నారు. ఎల్లపుడువ్యసనపడుచుండుట ప్రభుషణ్మంతుఁగాదు.

అ ను బంధము 28.

మ. కలదేయేఫలమైన నిట్టిపనటకా గార్యము సేకూఱునే
కలఁగన్బాటదెబుద్ధి? శక్తిచెడదే? కాన్పించునేధైర్యముకా?
చలనంబొందదెలక్కి? యాకతననుత్సాహంబు, దా, డిందచే?
వలవంతస్థనుఁటత చేటునకునావాసంబో యూహింపుఁడీ.

దేవ:— తండ్రియటులైనఁదెల్పదనిము. గాలనమునియాగర్జుణార్థంబు మత్స్యఖుండువోయియుండఁ జాతాళకేతుండను దానవుండు తత్త్వగుహ్యునింబునకురా వానివెనువెంటనంటిన వాఁడొక బిలంబుసాచ్చెనట ఋతువ్యజంబును దద్దిలంబుసాచ్చి యాక్రవ్యాదుని క్రోవ్వణఁచించుని పరిసరంబున భాసిల్లుచుండిన యద్వప్తకుకభూర్వంబును నొకపట్టణంబుగని యాపురవరంబున మేల్తరంబైయుండు మంధిరంబొకటిసాచ్చి యందొకమందయాననుజూచి దానిసౌందర్య సౌఖ్యల్యదులుమెచ్చి దానివరిది వివాహంబాడి దానింగూడిరేయింబవలు విహరించుచుండ నట దానినాచుంబు మదాలస.

అశ్వ:— ఏమీ! మదాలస. మదాలస. విశ్వావళుండను గంధర్వరాజునకు మదాలసయను కూతురుండెను. ఆరాజునాకర్ణింత ప్రేమాన్వయంబు సఖుండు.

నాగ:— ఆరాజుకూతురే యీ మదాలస.

అశ్వ:— దేవలా! పిమ్మటవృత్తాంతంబు దెలుపుము. జాగునేయకుము.

దేవ:— పిమ్మటదుష్టదానపీడితులగు సాధువలరక్షింపఁ గువలయంబునువరతురంగంబునెక్కి దినదిన మొకతూరి భూవలయంబుదిరిగివచ్చుచుండిన మత్స్యఖునికువలయాశ్వని తాళకేతుండను క్రూరదానవుఁడుగని భ్రాతృమరణభేదక్రోధుండై కుహనామునిచేమంబున వానిగైవేయ కంబు యాగదక్షిణార్థంబర్థించి గ్రహించివారుణ జవవ్యపదేశంబున మత్స్యఖునిపర్ణశాలఁ గాచునంచి కితవహిత పృతిచే మదాలససరనంజేరి తాళకేతుండను తానవునిచే నీపతి మరణంబుసెందె. నీ హాఠమ్మనీకిమ్మునియెనవిశ్వాసంబుగావచించెనాచలుకు మెబడిన యాచతివ్రత వంచితనొందెనట.

అశ్వ:— అకటకటా! వినఁగర్హకతోరంబుగానున్నదే? ఎంతటికూరుండు వాఁడు.

నాగ:— జనకా! మత్స్యఖుండు కువలయాశ్వంబు పిమ్మటపురిఁజేరి భార్యామరణంబువిని దుఃఖాతిరే కంబున నేడియుండోవక జీవచ్ఛవఁజై సకలభోగంబులు ద్యజించియున్నవాఁడు.

అశ్వ:— అట్టిగుణవతి సతిపీయినంబిగతియిదియేగదా. పుత్రులారా! వేటొకవివాహంబు మీరుచడేకింపకైతిరా?

దేవ:— మదాలసతప్పతదితరులు తనకారీరసుఖభాగదులుగాదని పట్టుపట్టినాఁడు. ఏమిసేయుడము. ఈపని యొందునదీదును. తీరవృత్తమానఖుండు బ్రతుకులెరవెద్ది? అతైరపుగానకున్న మా

ప్రాణంబు లేటునిలుచు. నిలకను వృథావృథాకల నీవేంబుత్రోవంబు చట్టించునే!
అయ్యో!

అశ్వ:— పుత్రులారా! చింతించకుచు. సర్వవ్రతము క్షమించు నీశ్వరుండు సాహాయ్యంబు చేయుండు.
చచ్చిన్నర్థంబుచందున్న మచాలననుసేలోకంబుననుచు నావిడ్డగాఁదెంచి యీశవల
యూశ్వని నాయబ్బురిగాఁజేసుకొనియెచు. మంచితి. ఇచ్చట వెళ్లుచుమురండు.
(నిష్క్రమము.)

ద్వి తీ య ర ం గ ము

హిమాలయపర్వతము

అశ్వతరుండు - పార్వతీపరమేశ్వరులు.

(అశ్వతరుండుగ్రతపంబు సేయుచును గూర్చునియుండుట.)

పార్వతీపరమేశ్వరుల వ్రావేశము.

అ ను బ డ ఘ ము ౨౨.

పరమే:— అర్థాంగి! ఈధూమహంబులను తడువగత భంగములను గంటివే?

క. నగజాతాయుదిచోద్యము
నగములభేదించునిచటినగజాతము; ప
న్నగజాతివైరిగనగా
నగుచుండును నాగజాతినాతగంటే.

పార్వ:—క. నగచాపానినుగూడిన
నగజాతకుంగల్గదేమిసగభేదత; ప
న్నగహరునిగన్నులంగని
నగుంగాదేనాగజాతి నాథావిసవే.

పరమే:— అచలాత్మజా! ఈచపలావలోకన లుయ్యెలలూగువై భవంబున విభుధాలయంబు చరణంబులచే
సంటిరికంటివే.

క. ప్రాలేయాచలకన్యా
యాలేఖర్ష భపురంబుసంటిరిగంటే
బాలలువల్లిడోలా
లీలాఫేలనవిలాసలీనహృదయలై.

పార్వ:— నాథా! ఇటుగంటివే! ఇచట వసచరులచర్యలు.

క. మనిసిజవైరిగంటివే
సునతరులంగూడిప్రాద్దుంగడపుచు, గుహలం

జననిత్రింగు చుఫలములః :

దినిమనుషుని చరులఃపోలున్మౌనవనచరులకా.

పరమే:— పంచాస్యమధ్యా! పంచాగ్నిమశ్యస్థిమండై తపంబునేయు నీపాణినిఁజూచితివా.

క. నారీమణియిట్లుగనుచూ

వీ కాసనమును ధరించి వీ రాగ్రణియో

గా రూపి మాస్టరుండోలు

భూమిలోని అన్ని వస్తువులను ఏకమయి బూనికృత్యించెన్.

పార్వతి:— నాథా ! కోరినవారికవారిగ వరంబులిచ్చువాడవు నీవనిగదా సమస్త సూతకోటి నినుం
 బ్రాహ్మణమనునది విడువనునచార్య తపంబునైయుచున్నవాడను. వానికోరికసఫలంబునైయు
 నాలక్ష్యంబే?

పదమే:— రమణీ! పేదకన్యకయందను నాగరాజు బీదాకయసాధ్యునిగుఱును సాధింపజూనినవాఁడు.

పాప్య:— నాథా! వానికినసాహ్యులును, నీవో బియ్యమునామన ప్రవీణునకదీ యసాధ్యునా !

అటు నై నది బరమేశ్వరుండను పేరుతోయి ప్రపంచముననించుగదా!

పరమే:—గరితనయా! నాకునసాహసబైదుముగలదా! మంచిది. వీరికిబుత్తు కంటె వరంబిచ్చెను.

• వత్సా! ఆశ్వత్థరూ! నా లేమ్మా! ఇంచుమియుగ్రతపంచేల నేయిదొడంగితివి ?

(ఆశ్చర్యమందు లేని సాష్టాంగనమస్కారంబులాచరించి).

అశ్లో:-క. మునిమూలసహంపాదేమీ

మరే నేనును త్రిక్షసీమః హామహిమలహాః

ప్రణవంబునమా క్షృణ్వంతే

వినఁతొపఁగఁగ్ఱూఁ, మయ్యువెలయుదుజగతిక్.

సీ. అంధకానుయదౌ గర్వాఢ్యుడైజగమేఽప

భైరవాకారుడౌ భర్గుడీవ

వరగర్హమునఁజేసి సురలనేచిగజా

సురునిఁగూల్చిన శుభంకరుఁడవీవ

ఘనశక్తిగలచక్రమును స్పృశించిజలంధ్ర

రునిరూపుమాపిన మునివిసీవ

నిర్విర్యులయినట్టి నిష్ఠురులను బ్రాహ్మ

శక్తిబుట్టించిన శంభుశీవ

గీ. కాశీకునిఁగట్టికొనిపోవు కలయముని

బట్టిపడఁగొట్టి నెట్టినదిట్లవేవ

సర్వజగములు స్వజయించు సప్తవీప

కడఁగిజనులను రక్షించుక ర్నపివ.

మహాదేవా! ఇట్టిచుహిముగల నిన్ను సేనాతనుతింపిన ననియభోనిధిలో నావగింజమాన్కి
యొందును. సత్తములకైకైదెట్టినవాని విధంబగు.

పరమే:— పత్నా! నీనయవినయభక్తులకు సేమెన్నితి. పితృగంబుగోరి నకుఁ బ్రాణింజనచో తెలియఁ
జేయము.

అశ్వ:— అంధకరితూ! నావృత్తాంతంబు చెలిపెదను.

మ. వినుమాదేవి; ఋతుధ్వజుండను మహావిరుండు; దాదైకజీ
వనుఁడయ్యో కపటాల్గుచే వనితజీవంబున్నిదేశ! హృదయ
యనుచుకొరావె మదాలసాయనుచు, హాహాభామిసీయేలరా
వనిపైన్యోక్తులు నాకుచుండును వియోగాంభోనిధి న్నగ్నఁడై.

దేవా! ఆరాజమారుండు భార్యులయోగంబుచే భోగంబులన్నియుఁ ద్రవించిచింతచేఁ గృశిం
చుచున్నవాఁడని మత్సరముచేపెట్టిని.

గీ. వానివ్యసనంబు వనితపంబూనితేను
దేవయారమదాలనా దేవినామ
సుతగనువయస్కురాలుగనుగుణవతిగ
మరణమునకన్న మున్నున్నమురువులొప్పు.

శంభో! ఇదియేనాకోరిక! మతెద్దియు నాకువలను.

పరమే:— (పార్వతిదిక్కుఁజూచి)

పర్యతనందనా! కంటివేయివరోపకారబుద్ధి; గౌరవంబుసేవకడు దీనులై కరణనివేడినఁగాని
యథులయిష్టార్థంబు నెరవేర్చువారినిఁ గనుటకష్టంబు. అటుగాక యొకఁడువ్యసనంబుననున్న
వాఁడని వినినంతమాత్రన దత్పరీహరంబునకుఁ బ్రాణాంతకంబైన తపంబుసేయందొడంగ.

అ ను బంధము 30.

సీ. విబుధారులనుజంపు విధముగానకయెమ్ము
దీనతవేడదధీచియిచ్చె
పొడవడఁగుచుఁ జిన్నివడుగయివామనుం
డడిగినబలియిచ్చె నవనితలము
పదములఁబడుచు మాంపాహియంచని
వేడపిచ్చుక యెత్తెరనిచ్చెనొకడు
కామించియడ్డిగినఁగాని తానియ్యడు
కామధేనువు గోరుకాంతముల

గీ. ఎవడొకాడటనో యిల్పినై యేడ్చుచున్న
వాడనుచుఘోరతపమాని నాడెవడు
యువిన కుటిలే యిట్టిపరోపకార
బుద్ధిమెక్కినిపడు నొక్కభువనములను.

(అశ్వత్థమర్కటజ్ఞాని)

కత్నా! నీయభీష్టము నెకజేర్చెద. వచ్చెడిపౌడ్డిమా శుక్రవారింబునందా సుందరాంగి నీమంది
రంబుననుండు. ఇంకనీవురంబునకుఁబొమ్ము.

అశ్వ:— (పందనంబొసరించి వెళ్ళిపోవుట.)

(నిష్క్రమము.)

శ్లో నీ య రం గ ము.

మహాలస - అశ్వశ్రమము

మహాలస:— (స్వగతము.)

ఉ. హాజగదేకమోహాన త్రితాపన పాపననాదుజీవనా
యాజముఁడానిల్పినినునా ర్చెనె; యోర్చె నేనీదుబాణముల్
నీజవనత్వసంపదలుని న్నెడఁబాసెనె నీవెనిగితే
రాజగుమూరనీవెల్లులరాక్షసుచారికిఁజిక్కితక్కటా.

హా హా! ప్రాణనాథా! సాపమయ్యులగు నీజగంబుననుండుట నీబోటిపుణ్యనకుండగదని
దమఃమిదంబున జీవంబుఁదానితిలే? నన్నిట దుఖువారిధింబడఁద్రోసి నీవుదరిజేరితిలే?
ఎంతటినిర్భాగ్యురాలను నేను.

ఉ. ప్రాణముఁబాసెనెత్తయనుసాతక హేతుకఘోరవాక్యముల్
వీనులఁబడ్డనూత్రమునవ్రీలకనాహృదయంబునిల్చెఁగా
మానితమౌనెదేహమింకమానకమోడ్వడుమ్రానుకై వడి
బూనిచరించుటల్? జనులుభూతముభంగినినన్నుఁజూడరే.

ఈహృదయంబుభేష్యులగు శిలయనవోఁచెడు. ఈప్రాణంబు మానితంబుగఁ దానై దేహంబు
విడచయ్యె! ఇకనాసాహసంబున నీదేహంబువిడిచెద. ప్రాణంబెటునిలుచునో చూచద
(అనుచులేచి నలుదిక్కులఁజూచి యాలోచనాధీనచే తస్కురాలై)

ఉ. కాదుమదీయమందిరము; గాదిదిమన్నగరంబు; గాదుకా
దీదడిమంబువంతలివియిచ్చట కేవిధమేనువచ్చితి
నాదయితండువోయెననినాఁడటమౌనివరుండువల్కనే
నాదవహించిలింలిలిసక్కట; యిక్కడ కేరుదెచ్చిరో.

హా! నాయుదంతంబు ప్రపంచంబునకేనితయయ్యె! గంధర్వరాజునకుఁ ముద్దులకూతురై
బుద్ధునాతంబుగాదవోలునఁ జూచుచుండఁతటి క్రూరదానవుని బాంకింబడితి. కొన్నిదినం

బులకుదీనజనబంధువుండగు రాజకుమారునిగూడి సుఖంబుననుండితి. తుదకుం బ్రాణస్థియునిఁ గోల్పోయి యెటులనో యీచుండిరంబుఁజేరితి. వాదియెట్టివఁసాస్పదమగు బ్రతుకయ్యె? ఛీ ఛీ యీప్రాణంబుండఁదగునా.

ఉ. పిన్నతనానబ్రీతిగను, బెంచిననాతలిదండ్రులక్కటా
ఘిన్నతనొందియేమయిచో; కీర్తిపరుండుమదీయభర్తయా
పన్నశరణ్యుఁడౌచనుజుపాల్యడిపోయెను దిక్కులేదయో
పన్నగభూషణా; యిటులబ్రాణమునన్ననునిల్పుటొప్పునే.

(అనుచు నేలపైవ్రాలును.)

(అశ్వతరుండువ్రక్కననుండి యంతయువిని.)

అశ్వ:— (స్వగతము) ఈమానసిమణి యారాజకొమారునిఁ దలఁచికొని దుఃఖంబుబట్టజాలక నేలపై వ్రాలె. ఈనుదలిని నేడఁదేర్చుట యిప్పుడుకర్తవ్యశంబు. ఆరాజకుమారుని మనంబు చెలియు సంతవఱకు వాస్తవంబీనతికి నెఱుకఁగఱచుటయనర్హంబు. అన్యతంబాడుటదోషంబు. అన్యత దోషంబురానటుల వాస్తవ్యంబు వెలివడకుండనటుల మాటలాడి దుఃఖోపశమనంబు నేయఁ జూచెద. కువలయాశ్వనిఁ బిలువఁబోయిన మత్స్యతులెంతలోవత్తురు.

మదా:— (లేచి అశ్వతరుఁజూచి) తండ్రీ! నీవెవరు?

అశ్వ:— ప్రియనందనా! ఈపాతాళంబునేలురాజును. నాపేరశ్వతరుండందురు. నీతండ్రివిశ్వాసుండు నాకత్యంతప్రియసఖుఁడు.

మదా:— మాహానుభావా! నీపేరునాతండ్రిచెప్ప న్వియుంటి. తండ్రీ! నేనిటకెటువచ్చితి? ఎవరు చెచ్చిరి.

అశ్వ:— నడనా? వివరంబుచెలుప సమయంబుగాదు. వ్యసనవాతిధిలో మునిగిపోయినను నాయోగమహిమచే నిటకరప్పించితి.

మదా:— కారణంబేమి?

అశ్వ:— దుఃఖోపశమనంబునకు

మదా:— తండ్రీ! నాదుఃఖాన్ని యీజన్మంబునఁ జల్లారదు.

అశ్వ:— తల్లీ! దైవంబునుభవించు చుండుము. ఈజన్మంబుననే నీదుఃఖంబునకుఁ దుడిగఁగలుగు.

(భటుఁడొకఁడు ప్రవేశించి)

భటుఁడు:—మహానుభావా! నీసుతులునీకుఁగాను మందిరాభ్యంతరంబునఁ గాచియున్నవారు.

అశ్వ:— హా! హా! వారువచ్చినవారా! (మదాలపదివక్తంబుజూచి) మదాలసా! నీవీరితిదుఃఖపడుచునుండ కుము. వ్యసనంబునం బ్రయోజనములేదు. సుఖంబుగలుగననియెడి యుత్సాహంబుననుండుము. చేరువనేయువవనంబున్నది. వలయుననచటికిఁబోనగు. నాకుఁగానునావుత్రులు గాచియున్నవారు. పోయివచ్చెద (అనుచు వెళ్ళిపోవును.)

మదా:— (స్వగతము) ఈయశ్వతరునిఁజూచినపుడే నామనంబుననుండు చింతాగ్నియిండుక చల్లారె. కాఁరణమేముండును? ఇతనిమాటలుగూఢార్థములచే భ్రాసిల్లుచున్నవి. యోగమహిమచేనన్నటకు రప్పించెనట. అదిదుఃఖోపశమనంబునకట. ఈజన్మంబుననే నాదుఃఖాగ్ని చల్లారునట. సుఖంబుగలిగెడి ననుసంతనంబున నుండవలెనట. సమయంబుగావని వివరంబుచెలువఁడట. ఈమాటలకర్థంబేమో తెలియకున్నది. నేనిచటటికి నచ్చుటయు నీఘనునిమాటలుజూడ నింద్రజాలంబై దోచుచున్నది. అయిననీఘనుని ముఖవర్చస్సుగనఁచుపోమహిమగలవాడని దోచెను. మంచిది కొన్నిదినంబులుగాచి, నేనిప్రభుసేయంబునిన సాహసంబుపుట నేనెద. ఇచటఁజేరువనే వనంబున్నదట పోయియీక్షించెన.

(నిష్క్రమము.)

త ర య ర ం గ ము.

నాగరాజమందిరము - కుపలయాశ్వుఁడ.

కుపల:— (స్వగతము)

ఈయశ్వతరుండు నాకుంజేయునత్కారం బపరిమితంబుగానున్నది. అప్పుడొక్కనియెదుట నుండి యతనిహితనీతులువినుతటి నాదుఃఖబంతయు నంతంబగునట్టగవడెను. అతనిపుత్రులగు మత్స్యలుల యువచారంబులకు సిగ్గయ్యెడు. మదీయేప్పితంబేమయిననుండిన నిచ్చెదఁగోరుమని యీనాగరాజు వినదినమునన్నడుగుదున్నవాఁడు. నేఁగోరునదేమియున్నది. సర్వైశ్వర్యంబు లాజ్ఞించి సకలశరపాలకులప్రదీపకుండై సముద్రముద్రిత భూతలంబు మజ్జనకుండేలుచున్నవాఁడు. శ్రీసుఖంబున్ననో శుదాలనేతరతఁజేసి సుఖంబునేఁ ద్యజించితి. ఇకనాశేమిగావలయును? ఏమియువలదు. ఈతపోధనునిన్నీధాన మహిమంబున మదీయహృదయాంకురిత వియోగదుఃఖానలంబించుక చల్లారుచున్నయిది. అది తాత్కాలికోపశమనంబైనను, నాకపుడెంతో హితంబుగానుండును. కాననేంబుకఁగొన్నిదినంబు లిచటనుండనమ్మించితిని నాసఖులునేఁడేమో పనిమీదనున్నట్టు దోచెను. ఉపవనంబువకుఁజోయి ప్రార్థువుచ్చుకొనియెద.

అ ను బ ం ధ ము 31.

(నిష్క్రమము.)

శ్రీ

మ చాల స నాటకము

పంచమూలకము - ప్రథమరంగము.

అ శ్వేత రు ని యు ప ప న ముః

మ చాల స — కు ప ల యా శ్వేత డు.

మచాలస కుపలయాశ్వేతడు వేటువేటు ప్రదేశంబులం దుపవసంబుననుండుట.

మదా:— (స్వగతము). తల్లికుండలా! హా! హా! వలదినియొన్నిధంబుల నేవేడికొన్నను ద్వరలోమరలవచ్చెదనని తీర్థయాత్రాభిలాషిణివై వెడలియొన్నిదినంబులైనను రాకనిలిచితివిగా! దురంత కష్టంబున నాతల్లిమారుగాననుబెంచిన నీవునానరననుండున నాకింతటిదురవస్థవచ్చునా? కైవ యోగంబునవచ్చి ప్రాణంబీరితిమొండినడినిలిచినను నీహితనీలివచనంబులు నన్నిండుకయూట డించుచుండెనుగాదా.

మ. తగుణీకుండలనాడు రాక్షసునిచేతన్నిక్కి మూర్ఛిల్లు; సా దరతన్నీదుహితో క్తిమారుతముగాదా నేదదేర్చె; స్థన త్కరుణాలాపముఃజేసిగాదె బ్రతుకంగానోర్చితి; ధారుణీ వరసూనునృతిగా వరించితిని నీభాగ్యంబునద్దలిరో.

తల్లి! వలలాశిశ్టిక్కి పటుతరదుఖ పారావారంబున మునింగిపోవుతటి ప్లవంబుమాడ్కి గణనాతీతసంతోష తీరంబునకు నలుజేర్చినగుణమణివి నీవుగదా; నీవేలనాశిత్రుడగపడకు న్నావు కుండలా జననీ!

అ ను బంధము విరి.

మ. జననీభర్తృవియోగవహ్ని తనువృక్షంబెల్ల వ్యాపించిమెల్లనఁగాల్పదైడఁగె న్నహింపనింక; నేలారావునన్బ్రోవఁబా వనమౌనీదుదయార సంబునుతపై వర్షింపవేమమ్మ; జీ వనమయ్యోచెడి దేహకాస్తమిటు నిల్పిష్టాలనమ్మాభువిన్.

కువల:—

అ ను బంధము విరి.

(స్వగతము) ఏమీ నాప్రాణప్రియ మచాలసధ్వనిబలె విసంబుదుచున్నది. ఇంకెడటిమచాలన; నాకేలయాయడియాస; నాఁటికేవరలోకవాసినయయ్యె. ఒకరిధ్వనిఁబోలి మఱియొకరిధ్వని

యొండవచ్చునుగాదా? కుండలయొనకిచ్చిన యువకారంబులు చలించికొని యెడ్చుచున్నదియే? మఱియొకకుండల చేతొకయువతికి నట్టియువకారంబు నేసియొండఁగూడదా? ఏమీ! కంఠరవము. కలసినచెలి చేసినకార్యము. ఇవియన్నియు నొక్కవిధంబుగానుండునా? అటుగా కున్నబరలోకంబునేరిన మదాలసబ్రతికివచ్చునని తలంచుటకుమార్గంబెద్ది? భ్రమచేసిట్టివిచిత్రములు చటస్థించునని లోకరూఢియున్నదిగాదా.

ఉ. ప్రాణపదంబు గాఁగ నెడువస్తువుతో బ్రమజెందిదీనతతో
దాని నెమానపుం డెపుడుదప్పక చిత్తమునందలంచుచుకో
హాననుఁబ్రాసిపోయె నకటాయని వెట్టియుఁబోలే ప్రేలఁగాఁ
గానఁగవచ్చినట్టులపుగాని నిజంబుగఁగానవచ్చునే.

మనోభ్రమచే నీధ్వనిసాకువినఁబడినది గాని నిజమగు మదాలసాధ్వని యెటులగు? హా! అంతటి పుణ్యంబు నిర్భాగ్యునకు నాకేలగులుగు?

మదా:— (స్వగతము) ఏమియిది? నాప్రాణప్రియుని కంఠరవంబుబలె వినఁబడెడు. పరలోకంబునఁ బరమసుఖంబుననున్నపతి నాబోటినిర్భాగ్యురాలికి దక్కునా? పిలయీలేనియాశ? హా! మదాలసాయనిననుచలంచి దుఃఖించుచున్నవాడే; అయ్యో! పరలోకంబుననున్న నాపైఁ బ్రేమమఱవఁదాయఁగా? హానాథా! నాగతియారీతివ్యర్థమునేసితివే? ప్రాణపతి!

సీ. పతి లేనిజన్మంబుపడఁతీకివ్యర్థంబు
జలమింకిపోయినకొలనురీతి
కాంతునిఁగూడని కాంతజీవనమిలఁ
గోవెలకూడనిమావిగాదె
మణిగణాభరణముల్ ధనమియ్యమఱివచ్చు
పోయినవరుఁడెటుపుట్టినచ్చు
వైధవ్యమనువ్యాధివనితలుసైతురే
యున్నవారైనవారున్న హారె?

గీ. అకటకువలయాశ్వ యబలననాథను
నడవిపాలు సేసియతివనీపు
బ్రతుకువెతలబ్రతుకుక్షీతిఁజిరాయువుగాఁగ
ననుచునన్ను విడిచియరిగితేర.

కవల:— (స్వగతము) ఏమి? “కువలయాశ్వ” యనినన్ను సంబోధించి పతికినట్టువినఁబడెను. భ్రమయింతటిదిగా నుండునా? వాక్యము శబ్దము అక్షరక్షరము వినఁబడుచున్నదే? భ్రమగాదిది నావ్యసనవ్రతాపంబులు నాయిలు పేల్పులవిని యామదాలస మధురవాక్యంబులై ననునిముదముఁజెందనిమ్మనియెంచి యామదవతిని చేతొకశరీరంబునఁ బంపినారని తోఁచెడు. ధ్వనియూదిక్కునుండివచ్చినది. అటుపోయియూనహజాలంకార చేహసౌందర్యముఁగల మంద

యాననువీక్షింతునా? స్త్రీలువిహించు ప్రదేశంబది పురుషులుపోనగునా? వలదు వలదు.
ప్రాణసతీ మదాలసా! కృత్రిమదానవుండు కుహనామునియైన పలికినయవాస్తవంబులు
విశ్వసించి ప్రాణంబులు విడిచిలిచే! గజగమనా! ఇదితగునా?

మ. కరియానా! కవటాత్మకడాడినయశీకంబుల్ మదిన్నమ్మియా
తురతకాదేహమువాయఁగాఁదగునటే? దోషంబుగాదేసఖి?
యరుప్రేమన్నినుజూచువారెట్లులనీయుర్వీతలంబందు ని
ల్తురుప్రాణంబున? నింతసీవుమనమందున్నానఁగావల్లటే?

మదా:— (స్వగతము) ఏమివిచిత్రంబిది! నాయొద్దకువచ్చి నాప్రాణవతిదుర్గతిఁ దెలిపినవాఁడు కైతవ
మునియట. వానివచనంబులశీకంబులట. ఇదినిజమందునా! ఆహా నిజమైనచో నా
సంతసంబునకుఁ గొఱంతలేదుగదా! నేమరణంబుఁజెందితినిని పలుకుచున్నవాఁడే? ప్రత్యేక్ష
ముగఁ నేఁబ్రాణముననుండ మరణంబుఁజెందితినునది నిజంబునకుదూరంబుగదా! ఈ
యశ్వతరుండు తనతపోమహిమచే నిట్టియపూర్వవిచిత్రంబులు గల్పించి నన్నుఁబడించు
చున్నవాఁడని నాకుందోఁచెడు. లేకున్న సర్వంబునందున్నప్రాణవతి యీలోకంబునకువచ్చి
మాటలాడునా? ఇఁక నేలయాయాశ!

(మదాలసాయని దూరంబునుండిఘనివినట)

ఎవరోపిలుచుచున్నవారు ప్రాప్తైనది పోయెద.

(మదాలస వెళ్ళిపోవుట)

కువల:— ఏమియిది మదాలసప్రత్యక్షంబుగఁ బ్రాణంబుననున్నదట. నేనేయవాస్తవంబులాడితి నట;
హా హా! మదాలసామరణంబు గన్నులారఁజూచి యగ్నిసంస్కారాదులుగేసిన నాతండ్రి
యబద్ధములాడియుండునా? లేక మజ్జనని యబద్ధము లాడియుండునా? పురజనులాడి
యుండురా? వీరవంతుమోనపోయిరని యనికొందము; ఆటలయిన నామందిరంబుననున్న
మదాలసయెటుపోయెను? అబద్ధములేలయగు? నిజము నిజము; నన్నుఁబడించుటకై యీ
యశ్వతరుండు పన్నినయంద్రజాలంబిది. లేనిచోఁబరలోంబుననున్న పుణ్యవతి హుటలాడు
యెటుల? ఏరూపంబుననోయున్న మదాలసమాట లిండుకవింకిగదా! ఆసంతసంజేచాలు
ప్రాప్తయెను. పోయెద.

అ ను బ ం థ ము ౪4.

(నిష్క్రమము.)

ద్వి తీ య ర ం గ ము.

అశ్వతరునిమందిరము

అశ్వతరుఁడు - దేవలుఁడు - నాగలుఁడు - కువలయాశ్వుఁడు - మదాలస.

అశ్వ:— (కువలయాశ్వుని దిక్కుంజూచి.)

క. అసమానమానధన, యో

కుసుమాంబక రూపవిభవ, కుజనకుతారా

యుండవచ్చునుగదా? కుండలయొనర్చిన యువకారంబులు దలంచికొని యేడ్చుచున్నదియే? మఱియొకకుండల వేటొక యువలికి నట్టియువకారంబు నేసియుండఁగూడదా? ఏమీ! కంఠర వము. కలసినచెలి చేసినకార్యము. ఇవియన్నియు నొక్కవిధంబుగానుండునా? అటుగా కున్నబరలోకంబునేరిన మదాలసబ్రలికివచ్చునని తలంచుటకుమార్గంబెద్ది? భ్రమచేట్టివిచిత్ర ములు పటస్థించునని లోకరూఢియున్నదిగదా.

ఉ. ప్రాణపదంబు గాఁగ నెడువస్తువుతో బ్రమజెందిదీనతతో
దాని నెమానశ్రుం డెపుడుదప్పక చిత్తమునందలంచుచుతో
హాననుఁబ్రాసిపోయె నకటాయని వెట్టియుఁబోలె ప్రేలఁగాఁ
గానఁగవచ్చినట్టులపుగాని నిజంబుగఁగానవచ్చునే.

మనోభ్రమచే నీధ్వనినాకువినఁబడినది గాని నిజమగు మదాలసాధ్వని యెటులగు? హా! అంతటి పుణ్యంబు నిర్భాగ్యునకు నాకేలగును?

మదా:— (స్వగతము) ఏమియిది? నాప్రాణాప్రియుని కంఠరవంబుబలె వినఁబడెను. పరలోకంబునఁ బరమసుఖంబుననున్నవతి నాబోటినిర్భాగ్యురాలికి దక్కునా? ఏలయిలేనియాశ? హా! మదాలసాయనిననుండలంచి దుఃఖించుచున్నవాడే; ఆయ్యో! పరలోకంబుననున్న నాపైఁ బ్రేమమఱవఁదాయెఁగా? హానాథా! నాగలియారీతివ్యర్థమునేసితివే? ప్రాణవతి!

సీ. పతి లేనిజన్మంబుపడఁతేకివ్యర్థంబు
జలమింకిపోయినకొలనురీతి
కాంతునిఁగూడని కాంతజీవనమిలఁ
గోవెలకూడనిమావిగాదె
మణిగణాభరణముల్ ధనమియ్యమఱివచ్చు
పోయినవరుఁడెటుపుట్టినచ్చు
వైధవ్యమనువ్యాధివనితలుసైతురే
యున్న వారైనవారున్న వారే?

గీ. అకటకువలయాశ్వ యబలననాథను
నడవిపాలు సేసియతివనీపు
బ్రతుకువెతలబ్రతుకుక్షీతిఁజిరాయువుగాఁగ
ననుచునన్ను విడిచియరిగి తేర.

కవల:— (స్వగతము) ఏమి? “కువలయాశ్వ” యనినన్ను సంబోధించి పలికినట్టువినఁబడెను. భ్రమయింతటిదిగా నుండునా? వాక్యము శబ్దము అక్షరక్షరము వినఁబడుచున్నదే? భ్రమగాదిది నావ్యసనప్రలాపంబులు నాయిలువేల్పులువిని యామదాలస మధురవాక్యంబులై ననునిమిదముఁజెందనిమ్మనియెంచి యామదవతిని వేటొకశరీరంబునఁ బంపినారని తోఁచెను. ధ్వనియూదిక్కునుండివచ్చినది. అటువోయియానహజాలంకార దేహసౌందర్యముఁగల మంద

యాననువీక్షింతునా? స్త్రీలువిహించు ప్రదేశంబది పురుషులుపోనగునా? పలదు పలదు.
ప్రాణసతీ మదాలసా! కృత్రిమదానవుండు కుహనామునియై పలికినయవా న్నవంబులు
విశ్వసించి ప్రాణంబులు విడిచితివే! గజగమనా! ఇదితగునా?

మ. కరియానా! కవటాత్మకడాడినయళీకంబుల్ మదిన్ను విష్ణుయా
తురతక్ దేహమువాయుఁగాఁదగునటే? దోషంబుగాదేనభి?
యరుచేమన్నినుఁజూచువారెటులనీయుర్వీతలంబుదు ని
ల్తురుప్రాణంబున? నింతనీవుమనమందున్గానఁగావల్లఁటే?

మదా:— (న్వగతము) ఏమిచిత్త్రంబిది! నాయొద్దకువచ్చి నాప్రాణపతిదుర్గతిఁ జెలివినవాఁడు కైతవ
మునియట. వానివచనంబులశీకంబులట. ఇదినిజముండునా! ఆహా నిజమైనచో నా
సంతసంబునకుఁ గొఱంతలేదుగదా! నేమరణంబుఁజెందితినిని పలుకుచున్నవాఁడే? ప్రత్యక్ష
ముగఁ నేఁబ్రాణముననుండ మరణంబుఁజెందితినునది నిజంబునకుదూరంబుగదా! ఈ
యశ్వతరుండు తనతపోమహిమచే నిట్టియపూర్వచిత్త్రంబులు గల్పించి నన్నుఁజెంచు
చున్నవాఁడని నాకుందోఁచెడు. లేకున్న స్వర్గంబునందున్నప్రాణపతి యీలాకంబునకువచ్చి
మాటలాడునా? ఇఁక నేలయాయాశ!

(మదాలసాయని దూరంబునుండిఘనిదుట)

ఎవరోపిలుచుచున్నవారు ప్రాప్తైనది పోయెద.

(మదాలస వెళ్ళిపోవుట)

కువల:— ఏమియిది మదాలసప్రత్యక్షంబుగఁ బ్రాణంబుననున్నదట. నేనేయవా న్నవంబులాడితి నట;
హా హా! మదాలసామరణంబు గన్నులారఁజూచి యగ్నిసంస్కారాదులునేసిన నాతండ్రి
యబద్ధములాడియుండునా? లేక మజ్జనని యబద్ధము లాడియుండునా? పురజనులాడి
యుందురా? వీరందఱుమోసపోయిరని యనికొందము; అటులయిన నామందిరంబుననున్న
మదాలసయెటుపోయెను? అబద్ధములేలయగు? నిజము నిజము; నన్నుఁజెంచుటకై యీ
యశ్వతరుండు పన్నినయంద్రజాలంబిది. లేనిచోఁబరలోంబుననున్న పుణ్యవతి మాటలాడు
ఁజెటుల? ఏరూపంబుననోయున్న మదాలసమాట లిందుకవింటినిగదా! ఆసంతసంజేచాలు
ప్రాప్తయెను. పోయెద.

అ ను బ ం ధ ము ౪4.

(నిష్క్రమము.)

ద్వి తీ య ర ం గ ము.

అశ్వతరునిమందిరము

అశ్వతరుండు - దేవలుండు - నాగలుండు - కువలయాశ్వండు - మదాలస.

అశ్వ:— (కువలయాశ్వని దిక్కుంజూచి.)

క. అసమానమానధన, యో

కుసుమాంబక రూపవిభవ, కుజసకుతారా

పసితనమున నింతటివె

క్క సమగు వెససంబునీకుఁ గలుగ గలదునే.

రాజకుమారా! దురంతవృత్తసంబునకులొనై సగమైతిని. ఎవ్వనంబుననిన్ను అడింపఁ బ్రయత్నించినను నాయత్తుంబులన్నియు బూడిదలొని హాసుంబయ్యె. నీతిలిగిండ్రులఁజూడంబోవలయునని నినదనంబునను వేడుదున్న వాడవు. నిశ్చేదంబునను సత్కరింపక పంపుట మానితంబుగాదు. నీమనోభీష్టంబెదియో యిదివేడుము. తిప్పక యిచ్చెద.

కువల:— మహాపుత్రావా! మీయరుగుహంబున సర్వైశ్వర్యంబులున్నవి. సత్పురుషులగు మీతోటి వారికృపయున్నఁజూలు. నాకెడియువలదు.

అశ్వ:— రాజకుమారా! సంకోచింపకుము. శ్మశ్రిపకుము. ఎట్టిదుర్ఘటమగు కోరికయేనిందైవానుగ్రహంబున దానినెఱవేర్చెద. వేడుము.

కువల:— అనుగ్రహాతిరేకంబున మీరిటులాడుచున్నవారు. నాకోరికదుర్లభము.

అశ్వ:— ఎట్టిదుర్లభంబైనవేనిచ్చెద. ఇక నేలసంచేసాంబు. వేడుము.

కువల:— (దేవలనాగలల దిక్కుఁజూచి) సఖులారా! దుర్ఘటముగదా నాకోరిక. అదిమీఁకెఱుఁగరా? అట్టిది నే నేమనివేడుదు?

దేవ:— జనకా! లజ్జచేగోరికయున్న వాఁడు. నేనెఱుకపఱచెదవినుము.

గీ. పడఁతియొకతెవీని ప్రాణంబుగాచుండి
మరణమొందె గపటమానివలన
దానిచప్పవేటు చానఁదానొల్లఁడు
గాన దానినిచ్చి కావవలదె.

మదాలనేతర స్త్రీసుఖంబుఁద్యభించినాఁడు. ఆమదాలనను బ్రతికించియిచ్చినచో మత్సఖుఁడు సుఖంబుననుండును.

అ ను బ ం ధ ము వీర,

అశ్వ:— రాజకుమారా! ఇదిదుర్లభంబని తలచితివా? దైవానుగ్రహంబున్నవారికి నెట్టిదిదుర్ఘటముగాదు. ఆమదాలన నేనేనిచ్చెద. (అనుచు మదాలసాయనినిలుపుట. మదాలనవచ్చుట) (మదాలనదిక్కుఁజూచి) తనయా! ఇటురమ్మ. మాద్యండుము (కువలయాశ్చునిదిక్కుఁజూచి) రాజకుమారా! ఈనారిగదానీడార సుగుణోదార. వతివ్రతాపంజ్జీశ్రీకార. సమాజాలరికార.

కువల:— మహాత్మా! రూపయాపనంబుల నాప్రాణప్రియయగు మదాలననుఁబోలినది.

అశ్వ:— పోలికయననేల? ఆమదాలనయేయిది.

కువల:— మహాత్మా! మరణంబునొందిన మదాలనయెటు మరలనునెఱుక?

అశ్వ:—క. ఘనమగునీ వ్యసనమును
 తనయులువినిపించు నేనుతహతహపడియో
 శునిఁగూర్చితప మొనగ్గితి
 పనితనుబ్రతికించె భక్తవత్సలుఁడువయ్యో.

కవల:— తండ్రీ! నాపైఁబుత్రవాత్సల్యము దమకతిశయంబని నేనెన్నెద. నావచనంబులిండుక షమిం
 పవేడెద.

చ. సనుక్షమియింపవేఁడెదను నాగవరా! సనునూఁడింపఁగా
 మనమున నెంచి బూటకపుమాటలు వల్కినవిశ్వసింతునే?
 ఘనమవు నొతపో మహిమగాని; గతానువులేమిరూపయా
 వసమునఁబూర్వ భంగిఁగడుభాసిలుచున్ననుటే మహావ్యముల్.

తండ్రీ! జైవానుగ్రహంబెవయన్న నిష్ఠిధికమదీత్రంబు, అశ్వసమీయంబు. భీష్మశ్రీమునా
 యంకించుక యున్నయవి.

క. మాససమున సనువిషయా
 ధీనునిగా నొతపోనిధీయెన్నుచునా
 మానినిరూపంబుననొక
 చాసనురప్పించిగేలి సల్పఁగఁదగునే.

మరణంబుననొందిన మదాలసకు మరల నదేరూపయాపనాదిగుణంబులు గలిగియుండునటుల
 బ్రతికిందినది నేనునమ్మును. అదినిజమగుమదాలసగాదు.

అశ్వ:— (మదాలసదిక్కుఁజూచి) తనయా! కవలయ్యాశ్వునిదారవగు మదాలసపీవుగాదని వచించెడు.
 అదినిక్కమేనా?

మదా:—ఉ. కీలనిఁ గేలనుంచికొనికీడ్వడ్డకేనిటచాటితెన్నెద
 బాలకశాంక హౌళినయిబాసయొసరైద నేమదాలసక
 తాళఁగలానెనీవిటులతప్పలుపల్కితివేలతండ్రీరో
 చాలునుచాలు నే నెపుడుసచ్చితి? బూటకముల్నహింతునే.

తండ్రీ! నేనేయామదాలసయనుట కెట్టిసంశయంబులేదు! ఈశ్వరునిఁగూర్చి తపంబుగేసి
 నన్నుబ్రతికిందితననివలించితివే. అదియిచ్చవంబుగదా! నేమరణంబొందినదెపుడు? నీవు
 నన్నువరంబునఁగొనినదెపుడు?

అశ్వ:— అయిదంతంబుఁ దెసియనించుక నిదానించుము. తనయా! ఈరాకుమారుండు నీవురూఢుండగు
 కవలయాశ్వుఁడుగదా!

మదా:— తండ్రీ! నన్నెలయారీతిఁబ్రశ్నించెదవు?

క. జనకానాప్రాణప్రియుఁ
 దనిదానవుచేతఁజచ్చెననిమానివరుం

డ నెమటిహారంబిచ్చెను

మ నె నెటునుత్ప్రియుండమరలమహినిటుగలదే.

తండ్రీ! ఇట్టివిచిత్రంబులెందునుగలవే? ఆమునికవటాత్మండైనచో నాపురుషునిగ్రేవేయకంబు
పానికెటువచ్చె? హరి హరీ; నాచరునిరూపంబున నున్నంతమాత్రన నాపురుషుండగునా ?
అటులెంచినచో నేఁబతివ్రతసగుదునా! విలయామాటలు.

క. నే నెటునమ్ముదుతండ్రీ

ప్రాణప్రియుండకటనాఁడెపంచతనొందెన్

మానవుఁడొకఁడారూపముఁ

బూనినినచోఁబురుషుండనంగఁబోలు నెసతికిన్.

వలదుతండ్రీ! యిట్టిమాటలువినఁజాలను.

అశ్వ:— కువలయాశ్వా! ఈనతివదించినమాటలు వింటివిగదా!

కువల:— మహాత్మా! శత్రుబిద్వరుని వరపుత్రుఁడు నేననుటకు నెట్టిసందియంబు లేదు.

ఉ. ఆనరభోజిచేమరణమందెనునీప్రియుండంచుకృత్రిమం

బూనివచింపఁబుణ్యసతి, యొప్పనియావచనంబు పెంట నే

బ్రాణముఁబాసెవృథముగఁబ్రాణవిభోవ్యసనాట్టిద్రోసెన

య్యానిజమీయుదంతమనియాడెదదైవమునాకుసాక్షిగాక.

అకువలయాశ్వఁడను నిర్భాగ్యుఁడనెను. దానికేలనంశయంబు.

అశ్వ:— ఏమిచిత్రంబిది. ఒకరినొకరు నమ్మకయున్నాము. ఈనతిమరణంబునొందినది నిజమనినేఁ
బలికెదను. ఈరాకుమారుండువలీకెడు. అది మదాలసయొప్పుదు. మరణంబునొందినదానిని
తపంబుచే నేఁబలికెదను. నేఁబలికెదను. వీరిరువురదినిజమనియొప్పుదు. వేయే? ఇది.
మదాలసయనునది కువలయాశ్వఁడొప్పుడు. వీఁడుగువలయాశ్వఁడని మదాలసయొప్పుదు
చిరకాలవియోగకారణంబున వీరికీసందియంబుగలిగినది. అదియునుగాక వరస్వరమరణో
దంతంబు వీరిమనంబున దృఢముగానిలిచినది. వీరిభగ్ననందేహంబుఁజలువ భగ్నదేవతతరమవును
గాని నాతతముగాదు. ఆదేవతనునులించెద; భగ్నదేవతా! ఆశరీరవాణీ!

సీ. తిసభ ర్తసభ లోనఁదనదేవి కాదనఁ

దరుణీకిసాక్షి గాఁదనరితీవు

తనకేసలేదనితలఁచినమానికి

భగ్నముల్బోధించితనరితీవు

అతిథివై యాయోఘవతివతివ్రతయని

ధవునకు నెఱిగించితనరితీవు

ధూనురుండిచ్చినవూరిగింజలుదిని

తగఁబవలపదమిచితనరితీవు

గి. ధర్మదేవతయను పేరఁదనరితీవు
నిర్మలాకాశరూపివైనెనిచితివు
ఎట్టిసందేహములనైననెలమిఁదీర్చు
రితినీయుదుగలదశరీరవాణి.

చ. నినునుతియించినేఁడెదనునీదుకృపారసమొల్కఁబల్కువే
యనుపమశూరుఁడాకువలయాశ్వనృపాలుఁడువీఁడెగాదె? యీ
యనఘునిదార యీనుడతియానుగదా? గతజీవయైసయీ
వనితసజీవయద్యైగన భగ్గునిచేవివరించితెల్పువే.

ధర్మదేవతః—(యశరీరవాణియై వైచుండి)

వత్సా! అశ్వతరూ! నీధర్మముద్ధికి నిర్మలమానసంబునకు నేమెచ్చితి. ఈరాజకుమారుండు
శత్రుజిత్తుఁడు. కువలయాశ్వఁడు. ఈరాకాసుధాకరముఖి మదాలస. కువలయాశ్వని
భార్య. తాళకేతుండను తానవాధముండు శైవమునై యీకువలయాశ్వని వరించిన్గి
వేయకంబుఁగొని మదాలసయొద్దకుంజవి పలివరలోకగతినిఁదెసనివనినె. ఆపలుకువెబడి
యీపతిత్రతప్రాణంబులుఁబాసె. తదనంతరంబునఁ గువలయాశ్వఁడువచ్చి తననతిమరణో
దంతంబువిని స్వప్రాణంబువదల నమకట్టియెట్టకేలకు నదిపాపంబునొంది పరశ్రీసుఖిని
ముఖుండయ్యెఁగాని యీనతీవియోగదుఃఖంబు వాయుఁడయ్యె. నీసుతులువానిసఖులుగాన
వానిదుఃఖంబునహింపఁజాలక నీకుండెలుపనీవత్సగ్రతపరంబునీని యుగ్రునిమెప్పించి యిక్క-
నృసుతుచిర వయోధన్యు. లాలితరూపలావణ్యను మరలపూర్వరూపంబున బ్రతికించి నీనం-
దనఁబలి నానందింతుచుఁడెంచితివి. ఈపుణ్యనతిప్రాణంబు లాకస్మికంబుగఁబోయెనుగానఁ
దనమరణంబు దానెఱుఁగదయ్యె. చిరకాలవియోగంబునంజేసి యీకుదవతి మదాలసయని
కువలయాశ్వఁడు పలుకనేరఁడు: వత్సా. నీమహాదుపకారముద్ధింజేసి యీవధూవరులకు
మితిలేనిముదముగలిగె అకళంకంబగున్నహంబు నకలార్థదంబునుమిదికి నీవుఁట్రులు. వరకుపవి
త్రులు. తార్కాణభూతులై ఈవధూవరులు చిరకాలంబు పరమసుఖంబు లనుభవించి
పరమపదంబొందెదరుగాత.

(ధర్మదేవత నిష్క్రమము.)

కువలయాశ్వఁడు:— (ఆనందబాష్పంబులువిడచుచు.)

మహానుభావా! నీమహిమనేనెంతనుతించినను దీఱదు. నీముణంబునుండినేనేరీతి ముక్తుండ
య్యెదనో దోఁపకయన్నది.

ఉ. చింతలవంతలన్దవిచి చిందఱవందవోమదాలసా

కాంతకుఁబ్రాణముల్వదలఁ గాఁగనుచున్న మదీయచిత్తము
సంతసమన్న ముద్రమునస్నాన మొనర్పఁగఁజేసితయ్య నీ
వెంతవరోపకార మతివెందునదీర్చునునీ ఋణంబిఁకన్.

మహాత్మా! నీముణంబుదీర్చునేరనుగానఁ ద్రికరణశుద్ధిగా నమస్కారంబు లొనరించెద.

మదా:— తండ్రీ! సత్వకార్యధురంధరుండగు శాస్త్రజ్ఞుండు నీముణంబుదీర్చునోపనిచో నబలను నే నెఱు
దీర్చుదు. ఇనకా! నీకరుణయొలేఖునందో

సీ. కనివెంచిప్రీతిగాఁ గనెడుదట్టికినైనఁ

గలుగు నేయింతటి కరుణయెచట

భవధాన్యములనిచ్చు తండ్రికినైనను

గలుగు నేయింతటికరుణయెచట

వెన్నంటిపుట్టినయన్నదమ్ములకైనఁ

గలుగు నేయింతటికరుణయెచట

అడ్డాంగినాదారయనియెడిపత్నికైనఁ

గలుగు నేయింతటికరుణయెచట

గీ. ఏఋణానుబంధమించుకేరియులేక

యధికకష్టతపమునమరఁగాంచి

జీవదానమొసఁగిచింతలుఁబాపిన

తండ్రినీదుఋణముదరమెత్తెన్.

జనకా! ఈయకారిణకారుణ్యంబు వెల్లడించి ననుమరలబ్రతికించి నాప్రాణవలించుకొనిన నీయపకారంబునకుంబ్రతి, నానమస్కారంబుఁదప్ప వేరేయివకృతి నేయఁగలను? (నమస్కారంబునేయుట).

అశ్వః— (చధూవరులను గూర్చుండునయమించి)

రాజకుమారా! మీయిరువురకు మరల పరిణయమహోత్సవంబుజరప నాకుఁగూఢా హలంబయ్యెడు, అందులకు రేఘకుభద్రనంబు ఇచ్చుడుప్రాదైనది పోదము.

(నిష్క్రమము.)

తల్ల తీ య య ర ఁ గ ము.

సూత్రధారుఁడు,

ద్వి. ప ద.

వింటిరేమీరీస వీనచరిత్ర

కంటిరేదైవయో గంబెంతఘనమొ

గంధర్వకులవతి గారాబుపట్టి

గంధేభగామిని కామినికన్య

వనితలజతగూడి వనకేళిలోన

ఘనపార్వమునుజెందె గాదె; యంతటనె

క్రూరరాత్రించరు ఘోరకృత్యమునఁ

గారానికష్టము ల్లనెఁగాదె; మరల

భూవిభుకొమరుఁడు భూవిక్రముఁడు

జీవనాధారుగాఁ జెన్పొందెఁగాదె

పతిమృతిపినికుంది పంచతనొండు
 సతిపునర్జన్మంబు శంకరుకరుణఁ
 గని, తనపతిఁగూడఁ గాదెమోదమున
 ఘనులారజైవయో గంబిదిగాదె
 ముదమునకునుభేద మునకునుగతము
 మదిఁదలపోయఁగ మానవువశమె
 వారిజనేత్రను వరియించితెచ్చి
 భూడియత్నంబుల భోగింప నెంచి
 దారపుగమ్మని దానవేశుండు
 గోరిప్రాణంబులు గోల్పోయెఁగాదె
 మునీయాగరక్షణ మునకుఁదాపెళ్ళి
 మనుజభక్షకుఁడ్రుంచు మానవేంద్రుండు
 కనివినియైనను గాననియట్టి
 దనితనునుగుణలఁ పణ్యనుఁగాంచి
 తనదేవిగాఁగొని తనరెనుమహిని
 కనుసవాదిజైవయో గంబిదిగాదె
 సతివార్తవినిదుఃఖి సాగరంబునను
 పతిమునుంగుచుభోగ బాహ్యుఁడైయుండ
 నన్యలోకమునుండి యవనికేతెంచు
 భన్యులాయహిపతి తనయులువాని
 చెలులుగానేర్పడి చింతకుగతము
 దలపోసిదుఃఖించి తహతహనొంది
 వినినంతతండ్రకి వినిపించిరిదియఁ
 గననహజైవయో గంబునఁగాదె
 వినినంతమాత్రన విశ్వాసమూని
 ఘనుఁడుగూరతపంబు గాంచిశంకురునిఁ
 గొనియాడిమెప్పించి గొనిమదాలసను
 మనమలరారఁగ మమతతోఁజెంచె
 ఘనులారజైవయో గంబునఁగాదె
 వినిదీనినమ్మని వెట్టులుగలరె?
 కువయాశ్వునిఁబోలు కూరిమిభర్త
 భవిమదాలసఁబోలు పుణ్యచరిత్ర

వింటిరేమిరిట్టి వింతచరిత్ర
 అకళంకమూర్తియు దారమానసుఁడు
 సకలసౌభాగ్యత సరిలేకవెలసి
 తనసతిమృతివిని తషియించుచుండె
 ననవరతముగాని యన్యమానినినిఁ
 గూడినుఖంబులు గోరునేమదిని
 జూడుడియిదియెంత నుగుణంబౌభువిని
 పతిమృతివినినంతఁ బరితాపమొంది
 సతిశరీరముబాసి సద్గతినిొందె
 గానివేటొక్కనిఁ గాంక్షించినుఖము
 బూనెనేయిదియెంత పుణ్యంబౌజగతి
 సంతసంబుననుండ సఖులనివచ్చి
 వింతగునెయ్యంపు విందులనంది
 వంతఁగుండెడుతటి వలదనిలేని
 మంతులారసిచెడు మాటలనాడి
 హేళియొనర్చిడి హితులుందురాహ
 మేలుగీడులయందు మేదినియందు
 నొకరితినుండువా రొకరైనఁగలరె
 వికటసంకటమంది వెతఁగుందుతఱిని
 స్నేహంబురెట్టింపఁ జేసినవారె
 స్నేహితులౌదురు స్థిరమదిగనుడి
 తమకెంతచెడుగైనఁ దలఁపకపరుల
 శ్రమఁబెట్టుతుల్లక జనులుందురవని
 తమకునప్యములేక తగనితరులకు
 శ్రమయిచ్చిబాధించు జనులుందురవని
 తమమేలుగనుఁగొని తగనితరులకు
 గ్రమమొప్పఁగామేలు గలిగించుజనులు
 గనఁగొందఱుందురు గానియాభువిని
 ఘనసౌఖ్యమునుఁబాసి కాననంబునను
 దనమేలునించుక తలఁపకకష్ట
 మునకుఁబొల్పడివేహ మునుబొయఁబూని
 పరునకుమేల్లోరు పరమౌపకారిఁ
 దరమొయొక్కనినశర తరుఁబోలువాని

గననిదియెంతటి కరుణ యొగ్గాని
 వినికనియెఱుగని వింతలవార్త
 ఈయశ్వతరుడెట్టి యిడితాధ్యుడొ
 కాయంబు హేయంబు గాంగనితపము
 బూనిరాసుతునకు బూబోణినిచ్చి
 యానందమెసంగగ శ్యాంబునేయ
 సమకట్టెగాననీ సమయంబునంద
 శ్రమయెన్న కల్లన జనులారపోయి
 ఘనులనుగన్నారఁ గనిహర్షమంది
 మనమువేవేగమే మరలిరాగలము
 పోదమురండియో పురజనులార
 యాదినమునుదప్ప యింతటిపుణ్య
 దినమబ్బు నే? వెను దీయకరండి
 మనమలరారయో, మహిజనులార.

(విక్రమము.)

తు రి య ర ం గ ము.

కువలయాశ్వఁడు, మదాలస పెడ్లిపీటలపైఁగూర్చునియుండుట.
 ఆశ్వతరుడు - దేవలుడు - నాగలుడు - బ్రాహ్మణులు - ముత్తైదువలు.

బ్రాహ్మణులు ముత్తైదువలాశీర్వదించుట.

- * బ్రా. మానినిశిశుపాలున కిచ్చెదరను మాటలువీనులఁ బడిచింతక
 మానెనుసఖసౌఖ్యము లన్నియునిక మానునొప్రాణముపయియాశల
 భూసుతచరితా నినురమ్మ నెనను భూసురువాక్కులు వినివేడ్క
 మానినికిముదంబును గూర్చినహరి మక్కువమోదము లిడుగాత.
 క. మణి నెవమునభల్లుకమున కునుదర్శనమొసఁగివానికూర్చితనయనుక
 గొనినహరిమీకునిడుతక ఘనముగదాంపత్యనుఖముగలకాలంబు.
 చ. ఇనుడువరంబుగానిడినయాడితరత్నవరంబునక్కటా
 గొనియెనుసోదరున్దనిమికుత్సితబుద్ధినిగృష్ణుడంచుదా
 పనియెఖులండటంచుమణినారసియిచ్చితదీయకన్యకా
 మణినిగ్రహించిమించుహరిమంగళమియ్యతమీకు నెల్లెడ.
 క. వనజాత్మునిఁబతిగాఁగొను తనయాయనుతరణిపలుకుఁదప్పకతపముక

* దుష్టిచీవృత్తిము. భసానానగాగణములు. 23వ-చందమునఁబ్రస్తుత [2028125]. వృత్తము.

గనియున్న చెలినిసతిగాఁ గొనుహరియిడుఁగఱతమీరుకోరినకోర్కులో
చ. అనుజులునీదు పేరనిననాజ్యమువోసినియగ్నికై వడిక
గనలుచునున్న వారు; పతిగానినుఁగోరెడునామనంబు; మ
జ్జనకు డువారి నేమనఁగఁజాలఁడుముం డెటులొనొకార్యమం
చనుచెలిదారఁగాఁగొనినయాహరియియుత్తమీకుసౌఖ్యముల
నీ. మునిపరుఁడిట కేలచనుచెంచి

ఘనువార్తపెనిపించెపీనులతనివిడిత
వినిపించెఁగాకేమివినినంతవానికై
చనునెనేనింతటివనటఁగుండ
వనటఁగుండినఁజూచిజనకుఁడుపృషభంబు
లనుగట్టువాఁడెభోతనయకర్త్యః
డనిచాటగానేల, ఘనఋక్షములఁగట్టఁ
జనునెయెంతటివానికినిజగతిని

గీ. వనజనయ నుండుభర్తగాఁగొనుచుహర్ష
ముననుమనియెడుభాగ్యముగనుటయెటుల
యనెడువనితకు మోదంబులొనరఁగూర్చి
తనరుహరిమీకునియుత్తతనివి నెపుడు.

ఉత్సాహం. కనికరంబుఁగనికరంబు నైకొనకన్వయంవరం
బునకు రాకనిలిచెనేల పుణ్యపురుషుఁటక్కటా
యనుచుఁదలఁచువనితఁజేరి యనునఁనుంచినట్టియా
వనజనయనుఁడొసఁగుఁగఱత భద్రముల్నమ్మిద్ధిగాక
చ. వినయవిదూరులైనవృథివీవరులందఱుజుట్టిముట్టినక
ఘనసితకాండజాలములఁగండలుడుల్చిమరల్చిలక్షణక
మనమలరంగఁజేసిసరమాధపుఁడియుతమీకువస్తువా
హనధనముల్చిరాయునిరామయముకొనుఖిభోగ్యభాగ్యముక.

ముత్తైదువలు హరితియెత్తుట.

అనుబంధము 36.

మంగళమహాశ్రీవృత్తము.

శ్రీసతినిహృత్కమల సీమ, రవిసోములను జెన్నలరుకన్నుఁగవయందా
వాసముగఁజేర్చి, విధివాసీగనునాభినిడి భాసిలుచులోకములఁగుట్టిక
మోసమునుఁజేరదకయ మోఘముగఁబ్రోచుహరి మోదమిడుదంశతులకంచు
జానురలతొరగుటట భావమునఁగోరుచును బాడెదముమంగళమహాశ్రీ.

(నిష్క్రమము.)

(Appendix)—అనుబంధము.

అ ను బంధము 1.

మాండురాగము - ఆదితాళము.

సూత్ర:— శ్రీశదేవదేవ శేషశయనాభాపక్షిళుతపంకజేషణా । ప ।

వరదభక్తిశీశరదహరిభవాతరనాలిమదహారణ శుభకరణ ॥ ౧ ॥

వరమమంగళా సంగమందరాంగకరరాజకట్టహరణపావనా

నిరతశ్రీనివాససుకవిప్రోషణాసరిసగానాలో శాసారకేదభి ॥ ౨ ॥

అ ను బంధము ౨.

బేగడరాగము - ఆదితాళము

సటి:— వనసారభాసురమ్ముగనువసంతవిభవము మనమారమానినీనినోచమహితేశుభములు ॥ ౧ ॥

అరవిందకుందసుందరమ్ముఆరధవనము కరువిందకుటజకోమలమ్ముకూడెగానము ॥ ౨ ॥

శుకకాంచైకకోభితమ్ముసాఖ్యసాలమూ ఆకళంకవారిజాకరమ్ముచోయికాలమూ ॥ ౩ ॥

అ ను బంధము ౩.

మాలకంస్రాగము - త్రిశ్రగతితాళము.

పాతాళ:- ఎవ్వాడకో ఎవ్వాడకో అవారిగానుమాటబాడికూసెదానవారిని । ప ।

వానిని వారిధి కూల్చెదా చీల్చెదా ॥ ౧ ॥

మానులాగొనులామానకాదంపెదా కర్మలాగిప్పులాకలచెదాదొలిచెద ॥ ౨ ॥

అ ను బంధము 4.

హిందూస్థానితోడిరాగము - రూపకతాళము

పాతాళ:- సుందరికినిగననుయిలను పొందగవశమే । ప ।

ఈజగతీత్రసుదతీయోనగనవశమే । ఆ ।

చారుతరాసారసమావారివదనమూకరియూనము కామినియూనము మోదకరాముసంతతము ॥ ౧ ॥

వారిమణినానగనానారకనకమూ ననివాసముయీచెలినేత్రము తొరినిజామునమ్ముదిము ॥ ౨ ॥

అ ను బంధము ౫.

హిందూస్థానిపీలురాగము - ఆదితాళము

ప్రబంధ:- సారసాక్షిరాగనుగాచెనుముదము గాచెనుముదముఅదికాచెనుముదము । ప ।

నీరజవాణిపీలవాణేణి మారమోహనాంగికాడగాచెనుముదము ॥ ౧ ॥

సుందరవదనముకుందరదనముల మందహాసమొప్పగనగాచెనుముదము ॥ ౨ ॥

అ ను బంధము 6.

హిందూస్థానికళడరాగము - రూపకతాళము

పాతాళ:- సాధింతునుకత్తిజూపిచాలని దేవేధింతును భూమిన్లువేగమిదే ॥ ౧ ॥

కర్మకులగారింతును కాల్తునిదేపేర్ని పాచ్చనుఖముల బాల్తునిదే ॥ ౨ ॥

అ ను బ ం థ ము 7.

ఓగడరాగము - ఆదితాళము

మదాల:—భాసిలు మీచుధుమానవాసరములు వాసిగనుమనోవాసితడినములు ||భా||
 విడుమకరాతిసవీరరంబులు విటిపనుమాల్పినిగ్రాలు
 విలశితకుకపిక విహగధ్వనులు వెలయును యువవనశరభాగ్యములు ||ం||
 కులుకులు విలశింబొమ్మలు కాంతులు అళితచలకుబలంకలుములుచాలు
 అందు విలశునిక బివమికదేలు నెలతలకనుసుఖములతానములు ||౨||

హిందూస్థానితోడి రాగము - ఆదితాళము

మనోర:—వనమును గాంచుమనోమోదమువిను శుభమూలాగనుమదిచాలా
 అనునవాసనలఘునమాయెచాల
 శుకపిక వధుల సులలితవాక్య సుఖామ్ముమనకూ శుభమగుకాదే||

అ ను బ ం థ ము 8.

కాపీరాగము - ఏకతాళము

పాతాళ:— పదపదభామామణి భామామణిభాగ్యాభిని
 నాసీననుదారాగమాచేరితనివారాగనూ || ౧ ||
 మదా:— విడువిడుదారివిడుదారివిడుపాడినెడు | ప |
 భిరావులభాధించుటపీదులనున్యాయులదెటు
 పాతళ:— ప్రల్లదముచెల్లాదికకల్లాలకువేల్లాగదు
 యిల్లాలపుగానూననుచల్లాగనురక్షింపవే
 మదా:— భూపాలునికన్యనేనుకాపాడరారక్షింపర
 పాపాయుత్తచిత్తుడయియూపాటినిఅంటాకురా
 పాతాళ:— నారీమణిచారగనూసారామతిచేరూననూ
 భూరీనుభూమారానినుగారాముననేనేలెద
 మదా:— లోలాక్షులగాంచియిటువాలాయముపోలాదయ
 మేలూమతిశాలివయియేలాగనూభూభారము.

అ ను బ ం థ ము 9.

ముఖారిరాగము - ఆదితాళము

కుండల:— వెతలాయెమాక్షితి నాగతీభీతిల్లెనాదుడెందమూ | ప |
 మతిహానునీమందిరాఘనానతతమీవిధిగుందుచూ
 నిలువజాలాదైవమహాబ్రతుకనగునే | ౧ ||
 గతిగాననెందుఖ్యాతికుండెనునితగడివమునిల్చెనూ
 ప్రతికల్ప తిహాననుచాబ్రతుకనగునే || ౨ ||

అ సు బంధము 10.

రాగము . తాళము .

మదా:— కృపాగాఢంబుకు చేహమాపోహా | ప |

నీతీహుడవయ్యుపాతకిపోరాకుఖ్యాతిగచెరచకురా || ౧ ||

మానహీనుడనన్ను మన్నించివకలరపూచాకుశలమయిటూ || ౨ ||

అ సు బంధము 11.

పీలురాగము - త్రిశ్రగతితాళము

కుండల:— దీనానై తినితయ్యోదానపుచేబిక్కిహానాశక్తికయ్యో

తావనినేనుపాపాశ్చునారీయూపాశిక్కితీతోపాదునాశేదీ || ౧ ||

నారీజనయనాలక్ష్మిగాతశేక్కిరాశీయలూనిమనోరామనీయము || ౨ ||

అ సు బంధము 12.

ఆరభిరాగము - ఆదితాళము.

మదా:— నాగళంబాకనుకరుణానాగతియిటులయెయెమనితెలుపుదు

య్యాగడనూదనజాదులూగెననూహ్యురతను || ౧ ||

దానపునీకడువడిగాదారణశరములదారగనంబును

తాళనికాతరుజిన్వడయకుమాదకునారీ || ౨ ||

అ సు బంధము 13.

బిలహరిరాగము - త్రిశ్రగతితాళము

పాతాళ:— ఏమిగలేజాలాను తాళగలేనూకామూనివెతలాశ కండికుండియుండలేను. || ప ||

ఆరునెలాలారమేర గోరెనారిజాయతాక్షిమాను బారికోర్వగానేరాయేగతి తాబడునూ || ౧ ||

యంతమూర్ఖుడైతినేను ఇంతిమాటలానునమ్మికంతు బాణకోటికియింత గావెతలండజాల || ౨ ||

అ సు బంధము 14.

బిలహరిరాగము - త్రిశ్రగతితాళము.

పాతా:— సోమరిగనుండుదునే నేమమునాభూమిగనా || ప ||

గోమంచనాతాపసులా గూర్చెదనూ చీల్చెదనూ || ౧ ||

అగమమార్గాగతులూ ఆర్చెదనుయేర్చెదాను
భోగులనూయోగులనూ జోగులుగాచేసెననూ ||౨||

అ ను బంధము 15.

హిందుస్థానిరాగము - ఆనితాళము.

గాలప:- కృష్ణాదేవికినందనాయాదవకులరక్షణా | ప |

నందనునందనమందరగోవర్దనసుందరకజ్జవదానమదనా || ౧ ||

గోధనపాలనగోపికమానధన గోవర్ధననారాయణామనరా || ౨ ||

కడుమాన్యమేరక పామానవకన్యమేను మదిమానవభక్షణీమానదెందేరి
విదాలమూషికలకైక్రలపిందవిరుద్ధమారయె

అ ను బంధము 16.

చక్రవాకరాగము - రూపకతాళము.

శ్రీకృ:- నాతశయరామోదమాయెనురాఘనముగనుమాననము | ప |

రాత్రిచరులధాత్రిగెడపిరారాదిలరాష్ట్రపతీగయశముయొద్దికలనిల్వనిజముగ || ౧ ||

నిజయ్యవైభవముననీవువినుతివి శైందీఅదరరాజ్యవిభవస్థానమందినున్నోశం
వీరరారకూరనామపురికినిహృదయజగబ్ధానమునంబుగనియెడ.

అ ను బంధము 17.

మాలకంసరాగము - ఏకతాళము.

ఋతుధ్వ:- రారాదురముననిలువుమువేగా ధీరవృత్తిసీనిలువరదురమునతెరముగ

పాతా:- పోరవలుకకుయిటువలెనీవుకూరభర్తమునెలువుచునిలువరదురమున

ఋతు:- ఇదే చాడుపదునగుశరముగదియునునిన్నుపదిలముగానునిలువుమనీప్రా
మాటలేలికదిలముగనిటునిలుకుటిలుడ

పాతా:- పలువాలబలెవిరపలమాపలుకగనీకుఫలమగునేను

జలమునుమీనుచాలునీశరములువ్వయిపరవకునెరపకు

ఋతు:- కారునీవలేపోరుగోరుచేరేరాలిటుదురుమున

నీగురువులమునేలపాలశేయువాడుబాలునునీదుపలుకకు

పాతా:- మల్లయుద్ధముచెల్లుపోలుకామృల్లకాధమానిలునిలు

కారులుపలుకనేలచాలుమేలంకాదుఅల్లమునానవిల్లువుదు.

ఋతు:- ఓరీపలుకకురా రారాదురముననీవిరాయితబలమునీరూరగనలిపి

కారింసునుగనరానెరవ. సమరాపీరా రారాకలకచుభరమునవారముననెదరళ.

పాతా:— మీరీపబుకతురాపూరాదిటముగరామ్మారానెరములచేగారింతును

గనరాచేరింతునియముసీహిరాడకనిలరా చాలుచాలుపలుకలపనివిచనుమికమనుచున

అ ను బ ం ధ ము 18.

రాగము

తాళము.

శ్రవణ:— మానీనియిటుదనుజానిభీతిపూనపేలమానుమికచానీపునుభిమునమను | ప |

దనుజానిబాధాతరుణిమణితలవకమికలేనివారణ

ధారణినిమానిమిస్కతారేచుచినుమతల్లి || ౧ ||

అ ను బ ం ధ ము 19.

పాపేరిరాగము - ఆదితాళము.

మదా:— సనితాలభాగ్యమువనుగునుభగ్తయెవానిల్లగుయెందునూ || ప ||

యావ్వనవిభవముఅవ్వారిగునుండయెవ్వరికినిలాభమేమియులేదుగా || ౧ ||

మానవనినుగాంచిదీనాతగనూజేరినానాథుజేయకపోనాడనివితి || ౨ ||

అ ను బ ం ధ ము 20.

కానడరాగము - ఆదితాళము.

కువల:— మానసమయ్యెచెదరె మనశిజరధారకుమానసమయ్యెచదరె

జాలనునైచనుకేరినిపేడెవాజాళితాళాజాలామనసిజరధారకు || ౧ ||

రూపముప్రాయముమావెనాధైర్యము ఓపాతాపా-యేపా || ౨ ||

అ ను బ ం ధ ము 21.

కావిరాగము - ఆదితాళము.

కువల:— మారకరాధారాగలనె తాళానెరుకడుకుండితినే

కనుతాళానునేనికకామునిజెదచువలదుకలపచలముచంద్రకొలలినిన్నునే

వద్దూరకృరామికవలధుచలమునాపైమోదమునక

గనుప్రీతికనుప్రీతినినిమతిబూసరాఖ్యాతికహితమాననిలేరగతిగార.

అ ను బ ం ధ ము 22.

కాపిరాగము - ఆదితాళము.

భవలః— కురుబాధాచాలా ఆయెనుయికమననుభుపిసీమివియోగాము భరింపక సాధ్యమేనాకు
పాపి నైవయగ తినితే సెనన్న ఆక్రటాబ్రహ్మవ్రాతా కాపిసంగక
యేరికై నా సాధ్య మే నేసో పచాలను ఈమారులా పమూ || ౨ ||

అ ను బ ం ధ ము 23.

శంకరాభరణరాగము - ఆదితాళము.

ప్రలః— కువలయాశ్వునినెన్న తరమెకువలయంబునా కువలయంబునవాటి చేతనుభూమిని వెలయరా । ప
భూరివిక్రమచండభానుడుమారుదూపుడూధీరనే భరుధీనిశేషము తెలియగవశమే || ౧ ||
భానురంబుగరాక్షసావిళిపారడోలుచు నాశనంబు జేయువాడువాసు చేపుటూ || ౨ ||

అ ను బ ం ధ ము 24.

తొడిరాగము - ఆదితాళము.

శ్రుః— తాళాజాలాతనయాదయాజ్ఞలా వెలరాయనీమోము వెలియూపనాడో
వరజవతపములుబరగ నెన్న చేసే, కరసూసీన్నొండపరిధవిల్లిలిచాలా || ౧ ||
ఆభాగ్యచుడిపోయిరభ్యస్యుడైరినద్యాగ్యశాలినికొన్న నన్నుడుగాండ్తు || ౨ ||

అ ను బ ం ధ ము 25.

రాగము తాళము.

భవలః— గాకునింకేదీ ఆయ్యోసుఖముకలదు । ప ।
కారయూపోయెను భారుడేభారమాయెను క్షీలి నేనిలుచుదారిగాననుచనునేమేను || ౧ ||
డెండముత్తండెను నుండ్రుదీవిడిపోయెను సుఖమెయికనుపొందగాననుచనునేమేనూ || ౨ ||

అ ను బ ం ధ ము 26.

రాగము తాళము.

భవలః— చింతనొందగా యంతమూఖకామయ్యో అంతరంగమందూవంత మానుమయ్యో

దలపసుఖదుఃఖములను గల్గుకర్తవ్యములనుబట్టి యేలానునింక వాలాయమొంద || ౨ ||

లేనునారికొకభర్తములా ఆర జేయుమింక సంచేహమింక సొందంగదలదు || ౩ ||

అ ను బ ం ధ ము 27.

మూజు రాగము - త్రిశ్రోగ తాళము.

నాగలు:— ఏమి ఏమి యిదివిపర్యయిది హితమయిదీ వెకలామిదీ
విహారమేదీ ఆహారమేదీ చింతలనీడుగులందుట ఏమి
భూతిభేదా జలభిక్షమునగి తరిగియీరేలి
గుండుగుండుల కొలమ్మాయిః చూలు చూలు రమ్మాయిక.

అ ను బ ం ధ ము 28.

మూజు రాగము - ఏకతాళము.

జేవలు:— జ్ఞానసారావిసోదా సుఖదాసురపాలనమో దావిరబద ||జ్ఞా||
నిగమవినత పాదనిశ్చే వేదెదా మదిగోరెదా
ఆరోగ్యదా దినావనా మానావనా ||జ్ఞా||

అ ను బ ం ధ ము 29.

మూజు రాగము - ఆదితాళము.

పరమే:— నగజాతాయుటు గాంధుమా నగజాతాయుటుమిరెగా ||ప||
కుందార విండాదులనుగను మందారములను||

పార్వ:— నగచాపాయుటుచూడుమా భగవారముచెలరెరెగా ||ప||
మయూరామరాళములఘన సరదములు ||ర||

పరమే:— సారేకునీకిచములగతిమీరెలికుచము ||౨||

పార్వ:— దొనానేవిన్నాజెము నిందుగనచాలుయిక ||౨||

అ ను బ ం ధ ము 30.

కల్యాణి రాగము - రూపకతాళము.

పరమేశ్వ:— శక్తిభక్తాని నదామోదదా వరదాశ్రీ ||శ||

నిశ్చలతనుగుణీ భరణీ వీరగర్వహరణీ

విక్రమరక్షణ విభాగముని వారసావన శుభోరుపర్వ
పాతకాశి కర్తగళాన యనవనిన ర్తవ భాగ్యభర్త గృహనర్తన.

అ ను బంధము వి1.

రాగము తాళము.

కువల:— తరమామదాలన లాపమోర్వధారిణి॥

భూమియోగము సేరసేనునైతగా ॥౪॥

నారియావమూ మానసానునాటి కొనియెనెల్లడా వారిజసేతా

బాసిపోయేవానితో యేభూమిని సేరాను నిలవాగభారాముసేపగా ॥౫॥

వియోగాముతాళ సేతు భూమిమనానికే విచారామనవాపీశుడయ్యా

వితాగభూమినిల్వరా జాలవీతభోగచిత్తుడై

అ ను బంధము వి2.

హిందుస్థానితోడిరాగము - చాపుతాళము.

కువలన:— భారమాయెధునిల్వ సేరామసేతున ॥౪॥

తాళజాలనుయిలా తారీనిల్వగజాల యీవాటివనటల పాలైతి

దైవమాయకాంతు బాదుస్వాంతమందున సంతనంబాపంతగానక

యింటియందుటవంతగాదే చెంతజేగకు కంతుజనకా ॥౫॥

సారహినపు సుసారమీదగ జాలసేరాను భవిమనవారాయణహరి రారకావనుకారి

వేగమెనారిమణి నీహరినాపినివారిజాక్ష నేరుచైవము సేరకానగ దూరుడేయకు ॥౬॥

అ ను బంధము వి3.

బౌద్ధరాగము - చాపుతాళము.

కువల:— బాసిపోయేనే భూమివానిపోయేనే నాదువానిపోయేనే ॥౪॥

దోసములెన్నెచెనితి బాసిపోయేనే । అ ।

అనారోగ్యలోచనమనానిగాగమభాగ్యముదోసేదైవము అయ్యో చెనెపావమునాదువానిపోయెనే

అ ను బంధము వి4.

రాగము తాళము.

కువల:— బానిజాయితలోచనా నినుగాంధనే ॥౪॥

భూమికావమూ భారమాయెనే ॥౫॥

మన సేలభూమిని గనలేనుసోకసి

తేనుపూమగసామనా తలచెదినా.

అ సు బ ౨ ధ ము విఠ.

హిందుస్థానియమౌ రాగము - ఏకతాళము.

అశ్వః— సుతకానవెయంతో సంతోషసమయము నేడు ||ప||

యిదిమర్లభంబనితలంబితి నమదియిందునీవు అనుదినమున

అందూసుఖంబుచైవంబును భరింపుము ||౧||

నీమసలినాదుగృహమందు భూరిమోదమంద భూరిముదమునా

నుండుఆసుందరినీపొందునూ గోరుదునూ ||౨||

అ సు బ ౨ ధ ము విఠ.

ఝుంఝూత్తి రాగము - రూపకతాళము.

శ్రీవరా మురా నురా వారా కరుణా భవణా

విజభక్తభరణ చారుతరుణ శోకహరణ ||శ్రీ||

నీకోమల పదసారస భక్తివాసమునా నీ

కైవల్యపదసౌఖ్యము వ్రాకటముగనుక

నాకునొసంగముకరుణకొ బొచ్చినివిశరుణకొ నాకీ

వినుతా కరిపౌఖ్యకృతా సూవితతా దీనహితా వేదమతా ||శ్రీ||

ప్రకటన.

బళ్లారిలో పకీలుగానుండి కీ. శ్రీ. కోలాచలం శ్రీనివాసరావుగారిచే సచియింపబడిన యీక్రింద వివరించిన యువస్వాసములన్నియును విక్రయమునకు సిద్ధముగనున్నయవి

1. ఆర్యుల నాగరికతవారి సుపంచవ్యాపకత. 0 - 8 - 0
2. ఆర్యుల చరిత్ర, ఋగ్వేదభాష మొదలగునవి. 0 - 8 - 0
3. ఋగ్వేద విభజన వేదకాల విభజన మొదలగునవి. 0 - 8 - 0
4. ఆర్యులుపంచాబు చేరిన విధమువారిశాసనము. 0 - 8 - 0
5. మధ్యపానము జూదము స్త్రీలగుణములు మొదలగునవి. 0 - 8 - 0
6. వివాహకట్టడములు ... 0 - 8 - 0
7. జాతిచట్టములు ... 0 - 8 - 0
8. సృష్టిని గుఱించిన తాత్పర్యము. 0 - 8 - 0
9. వేదమతము నాస్తికమతము ఆర్యులదైవములు. 0 - 8 - 0
10. సరమేధ అశ్వమేధాది యజ్ఞములు. 0 - 8 - 0
11. అదితి ద్వాదశాదిత్యులు మొదలగునవి. 0 - 8 - 0
12. యమ యమి మృత్యువు పితృదేవతలుకర్మ మొదలగునవి 0 - 8 - 0
13. సోమపానము అశ్వినులు రుద్రుడు పర్వమృదు. 0 - 8 - 0
14. ఋషులు, సప్తర్షులు, దధీచి, చ్యవనుడు మొదలగునవి. 0 - 8 - 0
15. ఋగ్వేదములోని ముఖ్యప్రార్థనలు 0 - 8 - 0
16. ~~గౌరవనీయ శ్రీనివాసరావుగారి~~ బ్రబలినది ... 0 - 8 - 0

పల్లయువార్యులక్రింది చిరునామాకు వ్రాయవలయు.

కె. శత్రుఘ్నరావు,

సివిల్ లైన్సు, బళ్లారి.

